

به یانی کوردی

عبدولخالق په رهیزی

به یانی کوردی

عەبدولخالق پەرەیزی

سرشناسه	پرهیزی، عبدالخالق
عنوان و پدیدآور	به یانی کوردی / عه بدولخالق پرهیزی
مشخصات نشر	بوکان: عبدالخالق پرهیزی، ۱۳۸۵.
مشخصات ظاهری	۸۳ ص.
شابک	X-9228-06-964
یادداشت	فیفا
موضوع	کردی — معانی و بیان.
رده بندی کنگره	پ۴: PIR ۳۲۵۶/۲۲۴۳
رده بندی دیوئی	۸۶۹/۲۱۰۰۹
شماره ی کتابخانه ی ملی	۴۷-۲۳۴۴-م۵

پیشکشه به ماموستایان و خویندکارانی بهشی کوردی زانستگهکانی ههولیر و سلیمانی

به یانی کوردی

نووسهر: عه بدولخالق پرهیزی

بلاوکهرهوه: نووسهر

نۆبه ی چاپ: نهوه، بۆکان ۱۳۸۶ ک. ه. (۲۰۰۷ ز.)

نهژمار (تیراژ): ۳۰۰ دانه

شابک: X-9228-06-964

چاپ و بهرگ گرتن: چاپ نفیس سردشت

پېرسىتى نيوەرۆك

بابەت

لاپەرە

- ۷..... فەسلى يەككەم: زانستى بەيان
- ۱۲..... فەسلى دووھەم: مەجاز
- ۱۳..... جوړگەلى مەجازى سادە
- ۱۵..... ۱- كوللىيەت و جوزئىيەت
- ۱۶..... ۲- حال و مەحل
- ۱۷..... ۳- سەبەبىيەت
- ۱۸..... ۴- مولازىمەت
- ۱۹..... ۵- ماكان و مايەكوون
- ۲۱..... ۶- عوموم و خوسوس
- ۲۳..... ۷- ئاليەت (كەرەستە)
- ۲۵..... ۸- موجاويرەت
- ۲۶..... ۹- تەزاد
- ۲۶..... ۹- بەدەلىيەت
- ۲۷..... فەسلى سىنھەم: لىك چوويى (تشبىيە)
- ۲۹..... كۆلەكەكانى لىك چوويى
- ۳۰..... جوړگەلى دوولاي لىك چوويى
- ۳۴..... جوړگەلى رووى شوبهاندن
- ۳۷..... جوړگەلى لىك چوويى
- ۳۸..... ۱- ۱- حيسسى بە حيسسى
- ۳۸..... ۲- ۱- حيسسى بە عەقلى
- ۴۰..... ۳- ۱- عەقلى بە حيسسى
- ۴۰..... ۴- ۱- عەقلى بە عەقلى
- ۴۱..... ۱- ۲- تاك بە تاك
- ۴۲..... ۲- ۲- تاك بە موقەببەد

بابەت

لایەڕە

۴۳. ۲ - ۲ - موقەییەد بە تاک
 ۴۳. ۲ - ۲ - موقەییەد بە موقەییەد
 ۴۵. ۲ - ۲ - تاک بە لێک دراو
 ۴۵. ۲ - ۲ - لێک دراو بە تاک
 ۴۵. ۲ - ۲ - موقەییەد بە لێک دراو
 ۴۶. ۲ - ۲ - لێک دراو بە موقەییەد
 ۴۶. ۲ - ۲ - لێک دراو بە لێک دراو
 ۴۷. لێک چووێ تەمسێل
 ۴۸. ۱ - ۱ - ۳ - موقەسسەل
 ۴۹. ۲ - ۱ - ۳ - مومەل
 ۴۹. ۱ - ۲ - ۳ - مۆرسەل
 ۵۰. ۲ - ۲ - ۳ - مۆئەککەد
 ۵۱. ۳ - ۳ - بەلێغ
 ۵۲. ۱ - ۴ - نزیك و سواو
 ۵۳. ۲ - ۴ - دوور و تازە
 ۵۴. ۱ - ۵ - مەلفووف
 ۵۴. ۲ - ۵ - مەفرووق
 ۵۵. ۱ - ۶ - تەسویە
 ۵۶. ۲ - ۶ - جەمە
 ۵۷. ۲ - ۶ - مەعکۆس یا مەقلووب و تەشایوہ
 ۶۰. ۴ - ۶ - موزمەر
 ۶۱. ۵ - ۶ - مەشرووت
 ۶۲. ۶ - ۶ - تەفزێل

پېرسىتى نېومرۇك

لاپېرە

بابەت

- ۷..... فەسلى يەكەم: زانستى بەيان
- ۱۲..... فەسلى دووھەم: مەجاز
- ۱۳..... جۆرگەلى مەجازى سادە
- ۱۵..... ۱ - كولىيەت و جوزئىيەت
- ۱۶..... ۲ - حال و مەھەل
- ۱۷..... ۳ - سەبەبىيەت
- ۱۸..... ۴ - مولازىمەت
- ۱۹..... ۵ - ماكان و مايەكۈن
- ۲۱..... ۶ - عوموم و خوسووس
- ۲۳..... ۷ - ئالىيەت (كەرەستە)
- ۲۵..... ۸ - موجاويرەت
- ۲۶..... ۹ - تەزاد
- ۲۶..... ۹ - بەدەلىيەت
- ۲۷..... فەسلى سىنھەم: لىك چوويى (تشبىيە)
- ۲۹..... كۆلەكەكانى لىك چوويى
- ۳۰..... جۆرگەلى دوولاي لىك چوويى
- ۳۴..... جۆرگەلى رووى شوبھاندن
- ۳۷..... جۆرگەلى لىك چوويى
- ۳۸..... ۱ - ۱ - حىسسى بە حىسسى
- ۳۸..... ۲ - ۱ - حىسسى بە عەقلى
- ۴۰..... ۳ - ۱ - عەقلى بە حىسسى
- ۴۰..... ۴ - ۱ - عەقلى بە عەقلى
- ۴۱..... ۱ - ۲ - تاك بە تاك
- ۴۲..... ۲ - ۲ - تاك بە موقەييەد

بابەت

لایەرە

۴۳. ۲ - ۳ - موقەییەد بە تاک
 ۴۳. ۲ - ۴ - موقەییەد بە موقەییەد
 ۴۵. ۲ - ۵ - تاک بە لێک دراو
 ۴۵. ۲ - ۶ - لێک دراو بە تاک
 ۴۵. ۲ - ۷ - موقەییەد بە لێک دراو
 ۴۶. ۲ - ۸ - لێک دراو بە موقەییەد
 ۴۶. ۲ - ۹ - لێک دراو بە لێک دراو
 ۴۷. لێک چووێ تەمسێل
 ۴۸. ۱ - ۱ - ۲ - موقەسسەل
 ۴۹. ۱ - ۲ - ۳ - مۆجەل
 ۴۹. ۱ - ۲ - ۳ - مۆرسەل
 ۵۰. ۲ - ۲ - ۳ - مۆئەککەد
 ۵۱. ۳ - ۳ - بەلێغ
 ۵۲. ۱ - ۴ - نزیك و سواو
 ۵۳. ۲ - ۴ - دوور و تازە
 ۵۴. ۱ - ۵ - مەلفووف
 ۵۴. ۲ - ۵ - مەفرووق
 ۵۵. ۱ - ۶ - تەسویە
 ۵۶. ۲ - ۶ - جەمە
 ۵۷. ۲ - ۶ - مەعکۆس یا مەقلووب و تەشابوہ
 ۶۰. ۴ - ۶ - موزمەر
 ۶۱. ۵ - ۶ - مەشرووت
 ۶۲. ۶ - ۶ - تەفزێل

بابه ت

لاپهړه

۶۴	فہسلی چوارہم: خوازہ (استعارہ)
۶۷	خوازہی موسہررہ
۶۸	خوازہی مہکنیہ یان بیلکینایہ
۷۱	جوړگہلی خوازہی موسہررہ
۷۱	۱ - خوازہی موحہررہ
۷۳	۲ - خوازہی موتلہ قہ
۷۴	۳ - خوازہی مورہ ششہ
۷۵	خوازہی تہخیلیہ
۷۶	خوازہی ویفاقییہ و خوازہی عینادیہ
۷۶	خوازہی تہمہ ککومیہ
۷۷	خوازہی ٹہسلیہ و تہبہ عییہ
۷۸	خوازہی لیک دراو یان تہمسلی
۷۹	فہسلی پینجہم: کینایہ
۷۹	فہرقی مہجاز و کینایہ و ٹیہام
۸۱	جوړگہلی کینایہ
۸۱	۱ - تہعریز
۸۲	۲ - تہلویح
۸۳	۳ - رہمز
۸۳	۴ - ٹیما
۸۵	پښستی سہرچاوه گرینگہ کان

پیش ووتار

ئەم كىتەبە بەرھەمى پرۆژەيىكە كە لە سەردەمى بېكارىيا لە لايەن بەشى كوردشناسى جىڭرى تۆزكارى (معاون پژوهشى) زانستگە¹ كوردستانەو بە مەن درا و بە يارمەتى مالى ئەو زانستگەيە جى بە جى كرا. بۆيە بە ئەركى سەرشانى خۆمى ئەزانم كە بەم ھۆيسەو زۆر زۆر سىياسى ئاغاي دوكتور عيسا نەخەمى، سەرۆكى ئەوساى زانستگە و كاربەدەستانى دىكەى ئەم زانستگەيە بگەم. ئاواتەخوازم كە رۆژىك بى زانستگەكان و دەزگا رەسميەكان ئاوپرىكى باشتەر لە بواری لىكۆلېنەوھى كوردناسى بەدەنەو ھەتا لەم چەشنە كارانە زياتر بە ئەنجام بگەيى.

¹ "زانستگە" م بە دانستە لە جىڭگاي "دانشگاه" و "جامعە" بە كار ھىناو. ئەگەر ئەم كارە بگەين ئوسا ئەتوانين "زانكو" لە جىڭگاي "كولتۇر" بكار بېنين و ئەم ووشەيش بگەينە كوردى.

فەسلەى يەكە م :

زانستى بە يان

زمان ئامپازىكە كە مەۋەكان لە ژيانى رۆژانەى خويانا بۆ پىك ھىتانى پەيوەندى لە گەل تاكەكانى ھاونەوعى خويانا بەواتاى دىكە بۆ ئال و گورى پەيغامى مەنتىقى و عەقلى لە زەينىكەۋە بۆ زەينىكى دىكە بە كارى ئەھىنن. ئال و گورى بىر و پىك ھىتانى پەيوەندى لە نىوان تاكەكانا ئەرك و دەورى سەرەكى زمانە لە كۆمەلى مەۋايەتيا بەلام ھەر ئەم ئامپازە مەۋەكان لە لايەكى دىكەۋە وەكوو كەرەستەيەكى ھونەرى بۆ دەرپرېنى سۆز و ھەستى خويان كەلكى لى وەرئەگرن. ھونەرى كەبەھوى زمانەۋە دىتە ئافراندىن «ئەدەبىيات» ھ.بە كار ھىتانى زمان كاتى كە تەنيا وەكوو ئامپازى پەيوەندى ئەكرىتە كار لەگەل بە كار ھىتانى ئەو كاتى كە بۆ ئافراندىن ئەدەبى و دەرپرېنى سۆز و ھەست كەلكى لى وەرئەگىرى، جياۋازى ھەيە. پستەگەل و عىبارەتگەل لە ووتەى ئەدەبىيا بەپىچەۋانەى ووتەى ئاسايى واتاى سەرەكى و تەحتوللەفزى (ماۋضع لە) خويان نابەخشن بەلكو مەبەست لە دەرپرېنى ئەوان ئىنتىقالى پەيغام و واتايەكى سانەويە كەلەۋىدىۋى واتاى ئەۋەلى ووشەگەل و عىبارەتگەلەۋەيە. بۆ وىنە كاتى كەسىك ئەلى: «ئەستىرە ھەموو مەحوە لە نىۋ نوورى قەمەردا» ئىمە سەرچىمان بەرەو ئاسمان ئەپوا و بۆ چۆنىەتى پەيوەندى نىۋان مانگ و ئەستىرەكان ئەگەپىن. يا كاتىك كەسىك ئەلى: «كىژان چىمەنيان بە شايبى شىلا» ئىمە لاي خومانەۋە بۆ ئەم دياردەيە ئەگەپىن و واتاى ئەۋەلى و سەرەكى ووشەكان لە بەر چاۋ ئەگىرن. بەلام كاتى كە شاعىر ئەلى:

ئەستىرە ھەموو مەحوە لە نىۋ نوورى قەمەردا

يا شەمسى جەمالت شەۋى گىپراۋە بە فەردا

به و واتایه نیه که به راستی شه و بی و ئه ستیره کان له نێو نووری مانگدا مه جو
بوو بیتن، به لکوو شاعیر ئه یه وی هه ست و سوژی خوێ سه بارهت به جوانی و
دره وشاوه یی رووی خوشه ویسته که ی ده ربړی و بلێ که رووی یاره که ی وه کوو مانگ
دره وشاوه یه. یا کاتی که شاعیر ئه لێ؛

چیمه نی شێلا به شایی کیژی کورد وه ی دلم له و چیمه نه پی په ست تره
ههستی شادی و باریقه لای خوێ له هاتنی وه رزی به هارو جوانی و نیشاتی لێ
وه وشاوه ی ده ربړی. که وایه له ووتی ئه ده بیا هه میشه واتا و مه فهوومیکی سانه وی
له بهر چاوه و ئه م واتایه ش مه نتیقی و عه قلی نیه به لکوو سه ربه حه وزه ی هه ستگه ل و
سوژگه له.

بو ئه وه ی مه به سه ته که زیاتر پویشن بێته وه سه رنجیکی دێره شیعری خواره وه
ئه ده ین:

گول به ده م بادی سه باوه پێکه نی بولبول فپی

یه عنی عاشق لازمه دوور بی له یاری بی وه فا
نه گول و بادی سه با ههستی ئه وه یان هیه که به ده م یه که وه پی بکه نن و یه کتر
بدوینن و نه بولبولیش ئه وه ست و ئیدراکه ی هیه که به م هویه وه له گول بتوړی.
که وایه ته واو ئاشکرایه که ئه م رسته گه له نه ک بو ده ربړینی واتای ئه وه لێ و سه ره کی
خوێان به لکوو بو ده ربړینی واتا و مه فهوومیکی سانه وی لیڤه دا هاتوون. ئیسته ئه م
پرسیاره دێته پیشه وه که ووتی ئاسایی چوون ئه بێته ووتی ئه ده بی و بو ئه م
مه به سه ته ئه بی چ تایبه ته ندیگه لێک به ده ست بێنی و به چ قوناغکه لیکا تیپه پی؟
هه ودا ی ووته بو ئه وه ی که بتوانی باری په یغامی ئه ده بی هه ل بگری ئه بی له پله ی
هه وه لا راست بی، واته له گه ل بنه ماکانی زمانا یه ک بگریته وه. زانستی که راست بوون
یا راست نه بوونی ووته لێک ئه داته وه «پێزمان» ه. دوا ی ئه وه که ووته مه رجی راست

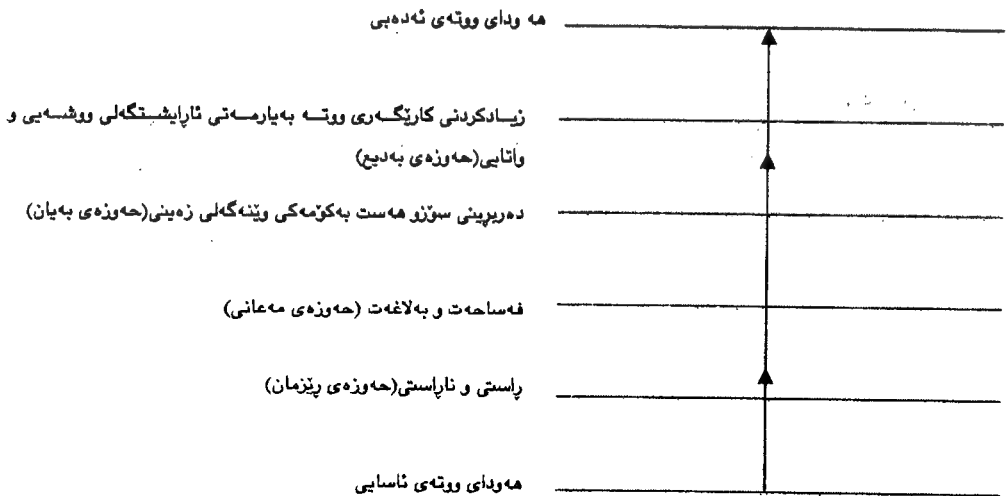
بوونی به دهست هینا ئهوسا ئهبی له فهساحهت و بهلاغهتیش خاوهن بهش بی. لیک دانهوهی فهساحهت و بهلاغهتی ووته مهوزووعی زانستی «مهعانی» ه. کهوایه ریزمان وهلامی ئه مه پرسیاره ئه داتهوه که ئه جزای ووته ئه بی چون له که ناری به کا جی بگرن تا ته رتیبه که یان له گه له بنه ماکانی زمان به که بگریته وه و مهعانی ئه مه پرسیاره وهلام ئه داتهوه که ئه جزای ووته ئه بی چ ته رتیبیک به دهست بینن تا مه بهست و مهقسوودی ویزهر به باشترین شیوه ده ربهرن.

ووتهی راست و فهسیح و بهلینغ ئامادهیی ئه وهی هیه که به یارمهتی وینه گهلی زهینی (وینه گهلی خهیاڵ) ههستگه ل و سوژگهلی ویزهر ئینتیقال بدهن. مهوزووعی زانستی بهیانیش هه ر ئه مه وینه گهلی خهیاڵ (صور خیال) هیه. به واتاییکی تر زانستی بهیان ئه مه مهوزووعه لیک ئه داتهوه که چون ئه کری به یارمهتی وینه گهلی خهیاڵی جوړاوجوړ واتایه کی سانهوی یان به واتای دیکه په یغامیکی سوژی ئینتیقال بدری. له کتیبگهلی بهلاغهتی سوننه تیا له پیناسه ی زانستی به یانا نووسیویانه: «به یان زانستیکه که به هوی ئه وه وه ئه ناسری که به ک واتا چون به گویره گهلی جوړاوجوړ ئه کری ئه دا بکری که له باری روشنی و داپوشراویه وه له گه له به کتر جیاوازیان بی ... به واتایه کی تر فهنی به یان ئه وه یه که تی بگه ن واتاگهلی باریک و ناسک چون له عیباره تگهلی روشنا بگوچینن که تی گه یشتنی بو موخاته ب سه خله ت نه بی.»

ئه گه ر له عیباره تگهلی ئه مه پیناسه یه باریک بیینه وه، ئه بینن که هه ر ئه و شتگه له ده رنه بری که ئیمه له دیره کانی سه ره وه یا له پیناسه و لیک دانه وه ی زانستی به یانا هینامان.

دوای ئه وه که ووته ی ئاسایی به تیپه پین له م قوناغانه بوو به ووته ی ئه ده بی به یارمهتی ئارایشتگهلی وشهیی و واتایی (آرایشهای لفظی و معنوی) ئه توانین نرخنی کاریگه ری و ته ئسیری ئه و زیاد بکهین. ئارایشتگهلی ووته مهوزووعی زانستی «به دیع» ه.

بهیانی ئەوەی که له سهرهوه ووترا ووتە ئاسایی بو ئەوەی که بێتە ووتە ئەدەبی کهم تا زۆر پله گەل و قوناگە لێک تە ئێکا که ئەتوانین به گۆڕە ئاموداری خوارهوه خولاسە ی کهینهوه:

نموداری یەك

ئەم نوکتهیه پێویستی به لێک دانەوه و پێ داگرتن ههیه که ئەم قوناگەل و پله گەله وهکو له سهرهوه لێکمان داوه له یهك جودا نین به لکوو ئیمه لیڕه یا بو ئەوەی کۆمهك بکەین به دەرکی مه تلە به که به گۆڕە ئینتیزاعی و زهینى ئەوانمان لێک جیا کرده وه. یانی وا نیه که مه سه له ن ههستگەل و سۆزگەل ته نیا به یارمەتى وێنەگەلى خه یال سواری هه وداى ووتە بکری به لکوو جاری وایه ته نیا به هۆی ته رتیبیکی تایبه ته وه که ئەهزای ووتە به دهستی دینن، ووتە ئەگاته دوندی کاریگەری خوێ. یان وا نیه که ووتە ئەوه ل له باری فەساحەت و بەلاغەت وه کامل بێ

تا دوايه وینه گه لی خه یالّی پیّ زیاد به کریّ به لک ووینه گه لی خه یالّ و ئارایشته گه لی
 ئه ده بی خوئی به لاغته ووته زیاد ئه کا و له راستیا ووته ی ئه ده بی به ده گمن ئه توانی
 به بی ئه م وینه گه ل و ئارایشته گه له بگاته دوندی به لاغته خوئی. که وایه له نمووداری
 سه ره ویا بالاترین خه ت (هه ودا ی ووته ی ئه ده بی) له گه لّ پایین ترین خه ت (هه ودا ی
 ووته ی ئاسایی) له سه ره یه کن. به واتایه کی تر هه موو ئه و ئالّ و گوپانه ی که له هه ودا ی
 ووته ی ئاساییا روو ئه یا تا بیکا به ووته ی ئه ده بی به گویره ی موته قارن و هاوکات روو
 ئه یا نه ک به ته دریج و پله پله .

وینه گه لی خه یالّ یان وینه گه لی زه یینی که مه وزووعی زانستی به یانه چوار
 مه بجه سی سه ره کی هه یه: مه جاز، لیك چوویی (تشبییه)، خوازه (استعاره)، کینایه

فەلسەئە دووھەم :

مەجاز

پېئاسەى مەجاز: مەجاز بەكاربردنى لەفز (ووشە و رستە) ھە لەغەيرى واتاى پاستەقینە و ماووزىعە لەھووا بەقەرینە يەكەوہ كە مانع لە وەرگرتنى واتاى پاستەقینە ببى و پەيوەندیك كە زەين لە واتاى پاستەقینە و ئەوہ لایىھە بو واتاى مەجازى و سەنەوى بگوێزیتەوہ.

ھەرھەكۆو لە پېئاسەى سەرھوہ ئەكرى دەس كەوئ لە مەجازا دووشت مەرچە بە واتاى دیکە بو ئەوہى كە لەفز بتوانى واتا يەك جگەد لە واتاى پاستەقینە و ئەوہ لى خوئ بگەيىنى دووشت پئويستە: ئەوہ ئەوہ كە قەرینە و نیشانە يىك لەكە لا ما ببى كە لە پووى ئەوہوہ دەس كەوئ كە لەفز بە واتاى پاستەقینەى خوئ بە كار نەھيئراوہ. بەم نیشانە يە ئەلەين «قەرینەى لادەر» يانى قەرینە يىك كە زەين لە واتاى پاستەقینە لا ئەيا و پووى ئەكاتە واتاى مەجازى. دووھەم ئەوہ كە لەبەينى واتاى پاستەقینە و واتاى مەجازيا پەيوەندى و رابىتە يەك ببى كە بە يارمەتى ئەو زەينى موخاتەب بتوانى واتاى پاستەقینە بە جى بېلئى و بگاتە واتاى مەجازى. ووشەى مەجازيش، خوئ، چاوكى ميمىيە لە مادەى «جواز» و واتاى ئەو بە جى هيشتن و عوبور كردنە. بەم پەيوەند و رابىتە يە ئەلەين «پەيوەند» ى مەجاز.

مەجاز لەرووى «پەيوەند» ەكە يەوہ دابەش ئەكرى بە جوړگەلى جياواز. جوړى لە مەجاز كە پەيوەندەكەى لىك چووى (مشابھت) ە و «خوازە» (استعارە) ى پى ئەووترى، بە ھوئ گرینگىوہ لە مەبەسكى جياوازا دیتە ئاراوہ. خوازە جوړى ھەرەگرىنگى مەجازە و بەلكو جوړى ھەرەگرىنگى وێنەگەلى خەيالە و بنەماى ئەدەبىياتە. جوړگەلى دیکەى مەجاز تىكرا «مەجازى سادە» (مجاز مرسل) ى پى ئەووترى. لەم فەسلەيا جوړگەلى مەجازى سادە ئەخەينە بەر باس.

جوړگه‌لی مه‌جازی ساده:

په‌یوه‌ندی مه‌جاز په‌کجار جوړاوجوړه و له‌پاستیا ئیستیقرای کامل و ژماردنی هه‌موو جوړه‌کانی نه‌وسه‌خته. چوونکه هه‌موو دهم نه‌گوونجی زه‌ینی شاعیریک په‌یوه‌ندیکی نه‌ینی له‌نیوان دوو دیارده‌ی جیهانی خاریج دا بدوژیته‌وه که پیشتربه زه‌ینی که‌س نه‌گه‌یشتی و ووشه‌ییک به‌غیری واتای پاسته‌قینه‌ی خو‌ی به‌شیوه‌ییک به‌کار بیښی که داگری په‌یوه‌ندیکی دیکه بی له‌به‌ینی واتای پاسته‌قینه و واتای مه‌جازیا. به‌لام له‌به‌رانبه‌ردا نه‌م نوکته‌یه‌ش نه‌بی وه‌بیر به‌ینریته‌وه که په‌یوه‌ندگه‌لی گرینگی مه‌جاز هر نه‌ویه که تا ئیستا لیک دراوه‌ته‌وه و جگه‌د له‌مه‌ نه‌گه‌ر بیښی ده‌گم‌ن و که‌م به‌کار هیتراره و که‌م ده‌ست نه‌که‌وی.

لیړه‌یا جوړگه‌لی په‌یوه‌ندگه‌لی مه‌جاز نه‌خینه به‌ر چاو (عه‌ینی نه‌م مه‌تله‌بانه له‌نموداری خواره‌وه‌یا خولاسه‌کراوه‌ته‌وه).

الف - کولل به چینگه ی جوژه	(١) کوللیهت و جوژنییهت	
ب - جوژه به چینگه ی کولل		
الف - مه هه ل به چینگه ی حال	(٣) حال و مه هه ل	
ب - حال به چینگه ی مه هه ل		
الف - سه به ب به چینگه ی موسه به ب	(٤) سه به بییهت	
ب - موسه به ب به چینگه ی سه به ب		جوژگه لی مه جاز له باری جوژی په یوه نده وه
الف - لازم به چینگه ی مه لزوم	(٥) مولازیمهت	
ب - مه لزوم به چینگه ی لازم		
الف - ماکان	(٦) ماکان و مایه کوون	
ب - مایه کوون		
الف - عام به چینگه ی خاس	(٧) عوموم و خسووس	
ب - خاس به چینگه ی عام		
	(٨) ئالییهت	
	(٩) موچاریرهت	
	(١٠) ته زاد	
	(١٢) به ده لییهت	

۱- کوللییه‌ت و جوزئییه‌ت:

الف - زی‌کری کولل و ئیراده‌ی جوزء وه‌ک‌وو ووتنی «ده‌ستم ب‌ری» بو‌که‌سی که قامکی ب‌ریوه یا «س‌رم س‌پی بو» بو‌که‌سی که مووی س‌ری س‌پی بووه.
س‌پی بو وه‌ک‌وو دره‌ختی شکوفه‌دار س‌رم

له‌م دره‌خته ه‌ر میوه‌ی خه‌مه به‌رم^۱
یان «يَجْعَلُونَ أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ» (بقره ۱۹) له‌م ئایه‌ته پی‌روزه‌یا مه‌به‌ست له اصابع (قامکه‌کان) س‌ری قامکه‌کانه.

ه‌ه‌وساری پی‌چاند و ئه‌وی به‌نال^۲ کوتاوه تا خاک له‌وی بوو به‌له‌ل^۳
مه‌به‌ست له «وی» له میس‌راعی دووه‌م دا خوینی ئه‌وه که جوزئی‌که له‌و.
ب - زی‌کری جوزء و ئیراده‌ی کولل: نمونه‌ی ئه‌م جوژه مه‌جازه که‌مه.
من ئه‌و نگینه‌ی سوله‌یمان به‌هیچ ناسه‌نم

که‌جار‌جار ده‌ستی ئه‌هریمه‌نی له‌س‌ری^۴
نگین (جوزء) زی‌کر و ئه‌نگوستیله (کولل) ئیراده‌کراوه. یان وه‌که‌ئه‌لئی «ئانی
نیوه‌پو‌یان خوارد» نان که جوزئی‌که له‌خو‌راک له‌جیاتی ئه‌و به‌کار هی‌ت‌راوه.
ه‌ه‌وساری پی‌چاند و ئه‌وی به‌نال^۵ کوتاوه تا خاک له‌وی بوو به‌له‌ل^۶

^۱ سپید شد چو درخت شکوفه دار سرم وزین درخت همین میوه‌ی غمست برم

^۲ عنان را پیچید و او را به نعل فروگرفت تا خاک از او شل‌دل

^۳ من آن نگین سلیمان به هیچ نستانم که گه گه بر آن دست اهرمن باشد

نال (جوزء) به جیڳای سم و دهستی نه سږ به کار هیتراره. گهلی له و نمونه گه له
که بو نه م جوزدهی مه جاز له کتیبگه لی به یانا هاتووه مه جاز نه.

قوربانی توژی ریگه تم نهی بادی خوش مروور

نهی په یکی ناشنا به هه موو شاری شاره زوور (نالی)

شاره زوور ناوی مه لبه ندیکه و شار جوزئیکه له و مه لبه نده که وایه جوزء (شار) زیکر
کراوه و کولل (مه لبه ند) ئیراده کراوه.

۲- حال و مه مهل:

هه ردوو له ریشهی حولولن، نه وه لی ئیسمی غاعیل و دووه می ئیسمی مه کانه.
نه گه رشتی له ناو شتیکی ترا جی بگری به نه وه لی نه لین حال و به دووه می نه لین
مه مهل.

ئه لف - مه مهل به جیڳه ی حال:

جیهان دلی داوه به نه م داستانه هه ر نه و زانایان و هه ر نه و راستان^۱

جیهان که مه مهل به جیڳای حال (خه لکی جیهان) به کار هیتراره.

هه موو سیستان بو پیشواز هاتن به دهر د و به ره نجی دریز هاتن^۲

سیستان (مه مهل) به جیڳه ی خه لکی سیستان (حال) هاتووه.

تو پشتی سپایت و سالاری شا تیت په پاندووه له چه رخی گه ردوون کلاو^۳

^۱ جهان دل نماده براین داستان همان بخردان و همان راستان

^۲ همه سیستان پیشباز آمدند به درد و به رنج دراز آمدند (فردوسی)

^۳ تو پشت سپاهی و سالار شاه برآورده از چرخ کیهان، کلاه

کلاو (مه‌حل) به‌جیگه‌ی سر (حال) هاتوو.

وه‌للامی کلاوی سهری من چه‌رخ‌ی ده‌مالی

ببویه به دامانت نه‌گه‌ر ده‌ستره‌سیکم (نالی)

کلاو که مه‌حه‌له به‌جیگای سر (حال) هاتوو.

نه‌وعه ئینسانی هه‌یه غه‌م قووتیه من غه‌می خو‌م و غه‌می عاله‌م ده‌خو‌م (نالی)

عاله‌م مه‌به‌ست خه‌لکی عاله‌مه (مه‌حل به‌جیگه‌ی حال)

ب - زیکری حال و ئیراده‌ی مه‌حل: نمونه‌ی ئەم جو‌ره مه‌جازه که‌مه.

گول له به‌ر و مه‌ی له ده‌ست و مه‌عشووقه به‌ ئاره‌زووه

سولتانی جیهانم له‌وه‌ها روژیکا غولامه^۱

مه‌ی (حال) زیکر کراوه و جام (مه‌حل) ئیراده کراوه.

۳- سه‌به‌بیه‌ت:

نه‌گه‌ر شتی عیله‌ت وه‌وی پیک هاتنی شتیکی تر بی ئه‌وه‌لی سه‌به‌ب و دووه‌می

موسه‌بیه‌بی پی ئه‌ووتری.

ئه‌لف - سه‌به‌ب به‌جیگه‌ی موسه‌بیه‌ب:

سه‌ره‌نجام له‌و کاره‌ تیر نه‌بی ئه‌و نه‌گه‌ر چی له‌ خراپه‌ دره‌نگ تیر نه‌بی ئه‌و^۲

تیر بوون (سه‌به‌ب) زیکر کراوه و بیزار بوون (موسه‌به‌ب) ئیراده کراوه.

ئوه‌و گه‌ر جه‌فاکاری بیر بکه‌ره‌وه وه‌فا بگه‌ر پێش و که‌ره‌م بکه‌ به‌ پێشه^۳

^۱ گل در بر و می در کف و معشوق به کام است سلطان جهانم به چنین روز غلام است (حافظ)

^۲ سرانجام از این کار سیر آید او اگر چه ز بد سیر دیر آید او (فردوسی)

^۳ الا گر جفاکاری اندیشه کن وفا پیش گیر و کرم پیشه کن

بیر کردنه وه (سه بهب) زیکر کراوه و خو بواردن (موسه بهب) ئیراده کراوه .
 هه وه له سه ناخوانی کرد بو کردگار نواندی نه وسا گهردشی روژگار^۱
 گهردشی روژگار (سه بهب) به جیگهی ئال و گوڤ و پیشهاته کانی زه مانه
 (موسه بهب) .

نالی له بی حه بیبه هه م تیه هه م ته بیبه

خولاسه یی له بیبه، فه رمانبه ری له بی به (نالی)

ته بیبه یانی ده رمانه، سه بهب زیکر کراوه و موسه بهب ئیراده کراوه .

خوین بوونه ته به فری تازه باریو یا قووتی دوو لیو سپین وه کوو زیو (هه ژار)
 یانی سوورایی کو لم و لیو سپی هه لگه پراوه وه کوو به فری تازه باریو. خوین سه بهبی
 سووریه که وایه سه بهب زیکر کراوه و موسه بهب ئیراده کراوه .

ب - موسه بهب به جیگای سه بهب: «يُنَزَّلُ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ رِزْقًا» (غافر/ ۱۳) زیکری
 موسه بهب (رزق) و ئیراده ی سه بهب (باران). بو لیک دانه وه باران نه بیته هو ی هه ل
 دانی گیا که هیندیکیان وه که نه خوی خوراک و رزق و رۆزی مرووه و خوراکه کانی
 تری وه که گوشت و سپیاییش به گویره ی ناپاسته وخو له گیا به ده ست دیت .

۴- مولایمه ت:

مولایمه ت په یوه ندی و رابیته ی دوو شته به جوژیک که بوونی یه کی له وان وه ها
 به سرا بیته وه به وی دیکه وه که بی نه و قابیلی ته سه وور نه بی، مه سه له ن روژ به بی
 نوور و ئاوور بی گهرمایه هه رگیز قابیلی ته سه وور نین. مولایمه ت نابی له گه ل
 موجه ویره تا هه له بکری (په وانه مه به سه سی موجه ویره ت) .

^۱ نخست آفرین کرد بر کردگار غود آنگهی گردش روزگار

نو‌گته: مه‌لزووم شتیکه که بوونی پیش نه‌که‌وی و لازم شتیکه که بوونی دوا نه‌که‌وی، مه‌سه‌له‌ن نه‌گه‌ر رابیت‌ی روژ و نوور له به‌ر چاو بگرین روژ مه‌لزوومه و نوور لازمه. مه‌ره‌ها ناوور مه‌لزوومه و گه‌رمایی لازمه.

ئه‌لف - لازم به‌جی‌گای مه‌لزووم:

رووی نیگار له به‌ر چاویم جیلوه‌ی نه‌کرد

و له دووره‌وه ماچی رووی مه‌هتابیم نه‌کرد.^۱

مه‌هتاب که نووری مانگه (لازم) له ووته‌یا هاتووه و مه‌به‌ست له و مانگه (مه‌لزووم) ه چونکه نه‌وه‌ی که له رووی نیگار نه‌چی مانگه نه‌ک مه‌هتاب.

ب - مه‌لزووم به‌جی‌گی لازم:

له روژ تا سی‌به‌ر موویکه که ئه‌م روشن نه‌وره‌ش روویکه.^۲

روژ (مه‌لزووم) هاتووه و نووری روژ یا مه‌تاو (لازم) ئیراده کراوه.

ه - ما‌کان و مای‌کوون:

نه‌گه‌ر شتیک له شتیک‌ی تر هاتبیت‌ه دی (وه‌کوونان له گه‌نم و شه‌راب له تری) و سووپه‌تی دووه‌م به‌مه‌جاز به‌ناوی سووپه‌تی نه‌وه‌له‌وه ناو بنی‌ین په‌یوه‌ندی ئه‌م مه‌جازه‌ ما‌کانه. به‌پنجه‌وانه‌وه نه‌گه‌ر سووپه‌تی نه‌وه‌ل به‌ناوی سووپه‌تی دووه‌مه‌وه ناو بنی‌ین په‌یوه‌ندی مه‌جازه‌که مایه‌کوونه.

^۱ روی نیگار در نظر م جلوه می نمود وز دور بوسه بر رخ مهتاب می زدم

^۲ ز خورشید تا سایه مویی بود که این روشن آن تیره روی بود (نظامی)

ئەلف - نمونەى ماكان:

جوزء و كولل بورهانی زاتی پاکی ئەو

عەرش و فەرش مووچەى مشتی خاکی ئەو^۱

مشتی خاك مەبەست بنیادەمە چونكە ئادەم لە خاك بەدى ھاتوو و پێش ئەو ەى
ببیتە ئینسان خاك بوو.

مانگی ئابان كە ئاوی جوگە بەستی ئاوی تری ئەبی لە دەستا بی^۲

ئاوی تری مەبەست شەرابە چونكە بەر لەو كە ببیتە شەراب ئاوی تری بوو.

«و اتو الیتامی اموالهم» (نساء ۳) لەم ئایەتە شەریفەیا ئەمر کراوە كە کاتی

ھەتیوان بە تەمەنی بلووغ گەیشتن مالا کەیان بدریتەو، لە حالیکە لەو تەمەنەیا ئیتر
ھەتیو نین و ئەم ناوانانە بە ھۆی ئەو ەو ەیە کە پێشتر ھەتیو بوون.

ب - نمونەى مایە کوون:

«ائی آرانی أعصرُ خمرًا» (یوسف ۳۶) مەبەست لە خەمر تریبە بە پێی ئەو کە

تری لە داھاتووا ئەبیتە خەمر (شەراب).

ھەر ئەو بەرە کە ئەیچینی ئەى دووریتەو

قسە ھەرچی بکەى ئەو ئەبیسیتەو^۳

^۱ جزء و کل برهان ذات پاک اوست عرش و فرش اقطاع مشتی خاك اوست (عطار)

^۲ ماه آبان چو آب جوي بېست آب انگور بايد اندر دست (مسعود سعد)

^۳ همان بر که کاري همان بدروي سخن هر چه گويي همان بشنوي

ئه‌وه‌ی که ئه‌یچینن به‌ر نیه تووه، به‌پیی ئه‌وه که له داهاتووا ئه‌بیت به به‌ر وا ناو
تراوه.

۶ - هوموم و خوسوس:

په‌یوه‌ندی هوموم و خوسوس ئه‌وه‌یه که ناوی عام له ووته‌یا بی‌نن و فه‌ردییکی
تایبته له و ئیراده بکه‌ن یان به پێچه‌وانه‌وه ناویکی تایبته (خاص) بی‌نن و عامی
ئه‌ویان له به‌ر چاوبی. نمونه‌ی عام و تایبته وه‌ك ئه‌سپ و ره‌خش، کێو و
ده‌ماوه‌ند، غولام و قه‌نبه‌ر و...

ئه‌لف - عام به جیگه‌ی تایبته (خاص):

ووتی پێغه‌مبه‌ر که چون درگایی بکو‌تی

عاقیبه‌ت له‌و درگاوه سه‌رێك دیته ده‌ر^۱

پێغه‌مبه‌ر که ناوی عامه به جیی تایبته هاتووه و ته‌نیا پێغه‌مبه‌ری خودا (د) له‌و
ئیراده کراوه. له‌م شیعه‌ری خواره‌وه‌دا زی‌ر (عام) به جیگه‌ی دیناریان زی‌ری
مه‌سکوک (تایبته) هاتووه.

ئه‌گه‌ر زی‌ر داوا بکه‌ی له من یان دیره‌م فه‌راهمی ئه‌که‌م به نووکی قه‌له‌م^۲

ب - تایبته (خاص) به جیگه‌ی عام، وه‌کوو:

له داستانی رو‌ستم و سهرابا، سهراب له‌دوای نه‌به‌ردی روژی هه‌وه‌ل به هومامان
ئه‌لێ: به گومانم ئه‌م شه‌خسه که له‌گه‌ل منا نه‌به‌رد ئه‌کا رو‌سته‌مه. هومامان له جوابا
ئیتیمینانی پێ ئه‌یا که وا نیه و رو‌سته‌م له وه‌ها که سانیك له‌پێشتره:

له‌م ره‌خشه ئه‌چی ئه‌ری ره‌خشی ئه‌و به‌لام ئه‌م نیه‌تی پاو په‌خشی ئه‌و^۳

^۱ گفت پیغمبر که چون کوبی دري عاقبت زان در برون آید سري

^۲ اگر زر خواهی ز من یا درم فراز آورم به نوك قلم (ابوشکور)

^۳ بدین رخس ماند همی رخس او ولیکن ندارد پی و بخش او

یانی ره خشی رۆسته م له م ئه سپه ئه چى به لام ئه م تاقهت و توانای ئه وى نیه .
 ره خشی دووهم مه نزوور ئه سپی رۆسته مه و که وایه ناوی تایبته به لام ره خشی
 ئه وەل به واتای موته قى ئه سپه یانی تایبته (خاص) به جیگه ی عام . شاعیر له
 مه دحی ئه میره لموئمینین عه لی (ع) ووتویه تی :

کوێخای زه مانه نوکه ری ئه و خواجه ی رۆزگار قه نبه ری ئه و^١
 قه نبه ر ناوی غولامی هه زه ته ی عه لی (ع) ه و ناوی تایبته به لام لیڤه یا به واتای
 موته قى غولام به کاره یئراوه یانی تایبته به جیگای عام .
 ده و له مه ند بوو ئه و ه ی که دل به خشه نده بوو

دیره م کوۆ کردنه وه له دلایا وه ک بای لی هات^٢
 دیره م (خاص) به جیگه ی سهروهت و مال (عام) کراوته کار یانی سهروهت کوۆ
 کردنه وه له دلایا وه ک بای لی هات .

ره خشان به چه پوک و کور و سمسکول پێیان ده هه ژا دلای چیا و چول (هه ژار)
 ره خش که ناوی تایبته لیڤه یا به واتای ئه سپ به کاره یئراوه یانی تایبته به
 جیگای عام هاتوو ه .

که مه دعووی لازه مان و لامه کان و قوربی بی چوونی
 سوار به له م بوراقه بارێقه له م ره خشه ره خشانه (نالی)
 ره خش که ناوی تایبته بوو ئه سپه که ی رۆسته م لیڤه یا به واتای موته قى ئه سپ
 به کاره یئراوه .

^١ کەدخدای زمانه چاکر او خواجه ی رۆزگار قنبر او

^٢ توانگر شد آن کس که دل راد گشت درم گرد کردن به دل باد گشت

نو‌کته: هیندی له دانه‌ران په‌یوه‌ندی «قه‌ید و ئیتلاق» یان له‌گه‌ل عوموم و خوسوسا به‌یه‌کی زانیوه و هیندی‌کی تر ئه‌ویان به‌نه‌وعی‌کی سه‌ربه‌خو داناوه. به‌هر حال ئه‌م شاهیدانه‌ی خواره‌وه نمونه‌ی مه‌جازی قه‌ید و ئیتلاقه:

چون روخساره‌ی نیشانی سهراب دا له خوشابی کرده‌وه عوننا^۱
خوشاب که موته‌قه له جیی «دورپی خوشاب» کراوته کار که موقه‌یه‌ده.
دورپی خوشابیش خو‌ی خوازه‌یه بو‌د دان.
که‌سی نارد و بانگی کرده‌وه له‌وو‌لته هر به رومی فریوی دا له‌روم^۲
رومی مه‌نزور زږی رومی یانی موته‌ق به‌جیی موقه‌یه‌د کراوته کار.

۷- ئالییه‌ت (که‌ره‌سته):

ئه‌وه‌یه که که‌رسه یان ئه‌ندامی به‌جی هینانی کار له‌وته‌یا به‌ینن و له‌خودی کار بخوانن.

تاقی له‌گول و ده‌ها برا‌زینیه‌وه که له‌ئه‌ستیره چرا بر‌پییینی^۳
چرا که که‌ره‌سه‌ی رو‌شنایی به‌جی‌گای رو‌شنایی و نور به‌کار هینراوه.
هینستا بو‌نی شیری له‌ده‌م دی^۴ له‌بیری شمشیر و تیر آیدش

^۱ چورخساره بنمود سهراب را ز خوشاب بگشاد عتاب را

^۲ کس فرستاد و خواند زان بومش هم به رومی فریفت از رومش

^۳ تاقی از گل چنان برآرید کز ستاره چراغ برآید

^۴ هنوز از دهن بوی شیر آیدش همی رای شمشیر و تیر آیدش (فردوسی)

شمشیر و تیر که که ره سه ی شه په له جیگای شه په هاتوه. یانی له بیری شه پرایه.
 هر وه ها به نزیکي وارید بوو سپا بیهوده تاریک مه که نه م تاج و ته خته^١
 تاج و ته خت که ره سه ی پادشاییه به واتای پادشایی به کار هیئراوه.
 نه گا دهستی تو له خو ره لات به خو ر ناوا

له و په پی مه داینه وه تا به مه دین^٢

دهست که ئامپازی نه نعم دان و به خشینه و هر وه ها ئامپازی به کار هیئانی زور
 و قودرته به جیگای نه نعم و به خشش و دهسه لات و قودرته کراوه ته کار.
 له مه زیاتر دل نیگه رانی ئاسان نه که م زمانت له لا نه که مه بارمته^٣
 زمان لی ره یا به واتای قهول و ووتار به کار هیئراوه یانی که ره سه ی نه نجامی کار به
 جیگای کار.

نوخته: دوو نوخته له باره ی مه جازی ئالییه ت (که رسته) وه جیگای تی پامانه. به کی
 نه وه که به پی پی پیناسه ی سه ره وه که له زیاتری کتیبگه لی به یانا هاتوه، لایکی
 مه جازی ئالییه ت هه می شه کار یان به واتایکی تر هه می شه چاوگ یا مو عادیلی نه وه.
 دوو هه مه نه وه که له زیاتری کتیبگه لا قسه له به کار هیئانی که ره سه به جیگای عه مه له
 و له پیچه وانه ی نه مه باسیک نه هاتوه ته ئاراهه. هه ردوو خالی ناویرا و جیگای لی ورد
 بوونه وه و تی پامانه و پیویستی به توژینه وه ییکی زیاتر هه یه. مه سه له ن کاتی نه لپین:
 «ئاوه که ببه سه ت» یانی شیر ی ئاوه که ببه سه ت، هه وه له ن ئاو له گه ل عه مه لی به ستنی

^١ و دیگر که تنگ اندر آمد سپاه مکن تیره برخیره این تاج و گاه (فردوسی)

^٢ رسد دست تو از مشرق به مغرب زاقصای مداین تا به مدین (منوچهری)

^٣ گزین بیش الدیشه آسان کنم زبان را به نزدت گروگان کنم

ئاوا يه‌كئ نيه به‌لگرو به‌ركار (مفعول) ي ئه‌وه. دووه‌مینی ئاو به‌جیگای شیرى ئاو كه ئامرازی به‌ستنی ئاوه‌ كراوته كار. كه وایه له‌م نمونه‌یا كه‌ره‌سته‌ی كار (فعل) به‌ جیی كار (فعل) به‌ كار نه‌هینراوه به‌لگرو له‌راستیا به‌ركار (مفعول) كار به‌ جیگه‌ی كه‌ره‌سته‌ی به‌ جی هینانی ئه‌و كاره‌ كراوته كار. یا مه‌سه‌له‌ن كه‌سئ كه‌ بو‌ پیاسه و خواردنی خۆراك ئه‌چی بو‌ ده‌شت ئه‌گه‌ر به‌ هاو‌پێكانی خۆی بلی: «چاییش له‌گه‌ل خۆمان ئه‌به‌ین» و مه‌به‌ستی ئه‌وه‌ بئ كه‌ره‌سته‌ی ساز كردنی چایی له‌ گه‌ل خۆیان به‌رن، له‌راستیا به‌ركار (مفعول) ی كار (فعل) ی چایی ساز كردنی به‌ جیگای كه‌ره‌سته‌ی ئه‌م كاره‌ هیناوه.

۸ — موجاویره‌ت:

په‌یوه‌ندی موجاویره‌ت ئه‌وه‌یه كه‌ شتێك به‌ناوی شتیکی تره‌وه‌ كه‌هاو‌كه‌ناریه‌تی و به‌ گوێره‌ی ئاسایی به‌یه‌كه‌وه‌ن، ناو‌بنرئ، مه‌سه‌له‌ن له‌ داستانی رۆسته‌م و ئیسفه‌ندیارا رۆسته‌م له‌ ئاسایش و ئارامی مه‌مله‌كه‌ت له‌ رابوردووا ئه‌دوئ و ئه‌ئئ:

به‌و خوشیه‌ روژ هه‌رگیز نه‌بوو پای پیاوی گومرا له‌ سه‌ر قه‌لا نه‌بوو.^۱
قه‌لا لێره‌یا مه‌به‌ست سنووره‌ چونكه‌ بو‌ پاراستنی سنووره‌كان له‌ جیگه‌كه‌لی جیاوازی سه‌ر سنوورا قه‌لایان به‌ پا ئه‌کرد.

نو‌كته: فه‌رقی موجاویره‌ت له‌گه‌ل مولایمه‌تا ئه‌وه‌یه كه‌ دوو شتی مولایزم به‌ بئ یه‌كتر قابیلی ته‌سه‌وور نین و به‌ مه‌رجئ كه‌ مه‌لزوم بێته‌ دی هه‌تمه‌ن لازمیسی له‌گه‌لایه. مه‌سه‌له‌ن بوونی ئاور به‌ بئ كه‌رما قابیلی ته‌سه‌وور نیه. به‌لام دوو شتی موجاویر به‌ گوێره‌ی مووه‌قه‌ت له‌ كه‌ناری یه‌كتر قه‌رار نه‌گرن و له‌ یه‌كتر قابیلی جیا

^۱ بدان خرمی روز هرگز نبود پی مرد بیراه بر دز نبود

کردنه وهن، مه سه له ن له هه ر جیپێك كه به گه چ بنووسن حه تمه ن بو پاك كردنه وه ی له ته خته سپ كه لك وه ر نه گرن به لام وا نیه كه گه چ بی ته خته سپ قابیلی ته سه وور نه بی.

۹ — ته زاد:

هه ر شتی به یارمه تی زیدده كه ی خو ی نه ناسرێته وه، مه سه له ن نه گه ر تاریکی نه بی روشنایی مه عنای نیه و نه گه ر بوون نه بی نه بوون قابیلی ته سه وور نیه. كه وایه له گه ل هه ر شتی زیدده كه شی دیته به ر زهین. ئه م په یوه ندی نیوان دوو زیدده باعیس نه بی كه جار جار وێژهر بو وێنه سازی و پێچراوه قسه كردن له و ته یا به جیگای شتی زیدده كه ی بێنێته سه ر زمان، وه كوو:

ئه و سپی كاره چاوی له مولکی تو سوور كرد

تا روژه رد بوو و دنیای لی پش بوو^۱

سپی كار لێره یا به مه عنای زیدده كه ی یانی سیاكار و به دكار به كار هێنراوه.

۱۰ — به ده لیبیه ت:

په یوه ندی به ده لیبیه ت ئه وه یه كه به جیگای شتی به ده ل و عه وێژه كه ی به كار بێنن، مه سه له ن:

باوك هات و خوینی لوه راسپی داوا كرد من هه ر وه ها ئه م داستانه م راسته^۲

خوین لێره یا به مه عنای خوین به ها و قیساس به كار هێنراوه.

ماچیکی ده مت خوینی شه هیدی سه ری زولفه

سا ئه و ده مه وا بێنه كه من خوّم له ره سه ن ده م (وه فایی)

خوین یانی خوین به ها و عه وێژ، مه جازی به ده لیبیه ته.

^۱ كرد آن سپیدكار به روی ملك تو چشم سرخ تا زردزوي گشت و جهان شد بر او سیاه

^۲ پدر آمد و خون لهراسب خراست مرا همچنان داستانست راست

فہ سلی سیٹھم:

لیک چووی (تشبیہ)

له نیوان شتگه و دیاردهگه لی جیهانی دهور و بهری نیٹمه یا په یوه ندیگه لیک هیه. مروو هرچی له م په یوه ندیگه له ناگادارتر بی دهسه لاتی به سر جیهانی دهور و بهریا زیاتر نه بی و چاکتر خوئی له گه لیا ری نه خا و به قازانچی خوئی به هره لی وهر نه گری. بو نمونه نه گهر که سی بزانی که ناوله سهد دهره جهی سانتیگر ادا نه کولی یان کانزاکه ل هادی نیلیکتریسته نه، نه م ناگاداریه دهورنکی گرینگی له ژیانی نه و نه بی. که سانی که له م جوړه قانونگه له بی خه بهرن له گه ل که سانی که ناگایان لییان هیه ژیانی په کسانیان نابی و به هره ی ته واوله ژیانی خویان وهرناگرن. نه مانه په یوه ندی راسته قینه ی دیاردهگه لی عاله من و دوزینه وه و ناسینی نه واوله به عقل و مهنتیق و نیستیدلال دپته دی و ناگاداری له واوله زانست (علم) ی پی نه ووتری.

جگه د له م په یوه ندیگه له راسته قینه یه دهسته ییک په یوه ندیگه لی تر هر له بهینی نه م دیاردهگه لیا هیه که به پیچه وانه ی دهسته ی نه وول فهرزی و ته خه ییولین و به هه ست و سوژ تییان نه گن نه که به عقل و مهنتیق. هر به م هوپه شه وه ناسینی نه واول زیاتر له ناسینی دیاردهگه لی راسته قینه تووشی جوړاوجوړین و به نیسبه تی تاکه گه ل فهرق نه که ن. نابی ته سه وور بکهین که ناگاداری له م جوړه په یوه ندیگه له فهرزی و ته خه ییولیانه که متر له په یوه ندیگه لی راسته قینه له ژیانی نیٹمه یا گرینگی هیه. له راستیا زیاتری کارگه لی روژانه و گه لی له لیپرانه گرینگه کانی ژیانی نیٹمه له سر بنه مای ناسینی ههستی و سوژی که نیٹمه له جیهانی دهور و بهری خویمان هه مانه سووپه ت نه گری. نه م جوړه ناسینه یه که نه بیته باعیزی نه وه نیٹمه هیندئ شتمان خوش بوئی و له که ناری نه واولا هه ست به ره حه تی بکهین و هیندی شتمان ناخوش بوئی و لی بیزار بین. نه لبه ته که سانی که به سر ته ووژمی ناسینی ههستی و سوژی خویمان دهسه لاتیان هیه و په یوه ندیگه لی فهرزی و ته خه ییولی دیاردهگه لی دهور و بهری خویمان ناگادارانه تی نه گن له گه ل که سانیک که واین په کسان زیان نابه نه سه ر. هرچی مروو له م ته ووژمه ناگادارتر بی و نه م په یوه ندیگه له چاکتر تی بگا

په روږده تر و ته ربیته وه رگرتووتر و هه ستیارتږه و دنیای ئه و به رینتر و رهنگین تره .
زه یینی ودها که سیک جیگه ی مه فهورمگه لیکی زیاتری تیا ئه بیته وه و سوژگه ل و هه ستهگه لی
خوی و خه لکی تر قوولتر تی ئه گا و ده رنه بږی و له زیان زیاتر له ززه ت ئه با و به سه ر
چاره نووسی خویا زالتره .

گول به خاتری خاسیه تگه لی راسته قینه ی که بوئی خوش و ناسکی و خوش رهنگیه
خوشه ویست و دلخوازی مرووه کانه به لام گولی په لاستیکی به خاتری کامه خاسیه تی خوی
دلی مروو بو لای خوی رانه کیشی ؟ مه علومه بو لیک چووییکی که له گه ل گولی راسته قینه و
سروشتی هه یه تی . هیچ بنیاده میکی هه ستیار حازر نیه شال گه ردنیک بکاته ملی که
راست له مار بچی یان مه نگوله یه که به لیباسی خویا هه لواسی که عینه ن
په زپه زه کیویله و دوو پشک و هبیر بیتته وه . نه گه ر واش بکا به پراستی حوزووری ئه و
کاریکی ناخوش نه کاته سه ر خه لکی تر . که وایه نابی له م نوکته یه خافل بین که کارتی
کردنی دلخوازی ئه و گوله په لاستیکیه و دل توژی نی ئه م شال گه ردن و مه نگوله یه نه ک
به خاتری خودی ئه وان به لکوو ته نیا به هو ی په یوه ندییکی فه رزی و ته خه ییولی (لیک
چوویی) ه که له گه ل دیارده گه لی ترا هه یانه .

ئاخو ئاگاداری له م مه وزووعه باعیس نابی که ره فتاری شه خس هه لسه نگیندراوتر
بی ؟ نه لیه ته نه مه نمونه ییکی ساده یه ، هیئدی له سوژگه ل و هه ستهگه ل به پیی پله
ئالوژتر و لیک دانه وه یان سه ختره . رهنگه بتوانین بلین که په یوه ندی ته خه ییولی
هه ره ئاشکرا که له به یینی دیارده گه لی جیهانی ده ورو به ری ئیمه یا به دی نه کری
په یوه ندی لیک چوویی . ده ربړینی لیک چوونی دوو شت لیک چوویی (تشبیه) ی پی
ئه ووتری . به واتاییکی تر لیک چوویی (تشبیه) ئه وه یه که شتی به شتیکی تر
بشوبه یینن . خودی ووشه ی «تشبیه» چاوگی مه زیدی بابی تفعیله له ریشه ی «شبه» و
ناوگه لی که بو ناوانی کو له که کانی تشبیه به کار ئه هیتری هه ر له م ریشه یه
وه رگیراوه .

کوټه که کانی لیک چووی

بوده رپرینی لیک چووی شتی که له گه ل شتیکی تر چوار کوټه که پیویسته: نه وهل نه و شته ی که نه شوبه پرنی به شتیکی تر و پیی نه لاین شوبه پرنی (مشبه). دووه م نه و شته ی که شتیکی تری پی نه شوبه پرنی پیی نه لاین پی شوبه پرنی (مشبه به). سیه م نه وهی که مایه ی لیک چووی و پووی هاوبه شی نه و دوانه یه و پیی نه لاین پووی شوبه اندن (وجه شبه). چواره م ووشه یه که نامراز و که ره سه ی دهرپرینی نه و لیک چووییه و پیی نه لاین نامرازی شوبه اندن (ادات تشبیه). بو وینه کاتی که نه لاین: «سوهراب وهک شیر شو جاعانه شه پی کرد» «سوهراب» شوبه پرنی، «شیر» پی شوبه پرنی، «شو جاعانه شه پر کردن» پووی شوبه اندن و ووشه ی «وهک» نامرازی شوبه اندن.

له م چوار کوټه که له باره ی بوونه وه شوبه پرنی و پیی شوبه پرنی سهره کی و گرینگن. چون پووی شوبه اندن به په پره وی نه وان هه یه و نامرازی شوبه اندن ته نیا بو دهرپرینی په یوه ندی داپوشراوی نه وان به کاردی. که وایه له دهرپرینی لیک چووییشا نه م دوانه ن که گرینگن و نه توانین له زیگری دوو کوټه که که ی تر خو ببویرین و تی گه یشتنی نه وان به زهوقی خوینهر و بیسه ر بسپیرین. که وایه نه م دوو کوټه که، کوټه که گه لی گرینگ و دوولای سهره کی لیک چوویین. به م هویه وه به کورتنی پیان نه ووتری «دوولای لیک چووی» (طرفین تشبیه). هه ر لیک چوویک ته نیا به مهرجی زیگری نه م دوو کوټه که سهره کیه (دوولای لیک چووی) به لیک چووی نه دریتته قه له م و نه گه ر په کی له م دوولا ه زف بکری با نیشانه گه لیکیش له ووته یا ببی که موخاته ب له پووی نه وانه وه بتوانی لایه نی ه زف کراو تی بگا، قایل به بوونی لیک چووی له ووته یا نین.

به لام هه روه کوو له پیشه کی باسه که یا ووتمان، مه به ست له دهرپرینی لیک چووی نه که زیگری خودی نه م دوولایه به لکوو دهرپرینی په یوه ندی ته خه ییولی و فهرزی نیوان

ئەوانە. کەوايە مەبەست و هەدەفی سەرەکی لێک چووێ «پووی لێک چووێ» (وجە شە) ه و نرخ و گرینگی هەر لێک چووێک بە ستراو تەو ه بە پووی لێک چووێیە کە یەو ه. هەرچی پووی لێک چووێ تازە تر و جوانتر و راستە قینە تر بێ لێک چووێ بە نرخترە. دوولای لێک چووێ (شوبهێنراو و پێ شوبهێنراو) کە دوو کۆلە کە ی سەرەکی لێک چووین و لە هەموو لێک چووێکا حوزووریان هە یە لە جیها تێکە وە بە جوړگە لێک دابەش ئەکړین و لە سەر ئەم بنەمایە لێک چوویش بە جوړگە لێک دابەش ئەکړی.

جوړگە لی دوولای لێک چووێ

ئەلف – لەباری ساخته وە: هەرکام لە دوولای لێک چووێ لەباری ساخته وە یان تاک (مفرد) ه یا لێکدراو (مركب) ه. تاکیش خوێ یان مۆتڵە قە یان موقەییە د.

تاکێ مۆتڵە ق کە بە کورتی «تاک» ی پێ ئەلێن یە ک شتە یان یە ک مەعنا یە بە تەنهای و بە بێ ئەو ه ی کە شتێ مەفهوومە کە ی ئاستەنگ بکا، وەکوو: قەلەم، ئەستێرە، چاکە و...

تاکێ موقەییە د کە بە کورتی «موقەییە د» ی پێ ئەلێن تاکێکە کە مەفهوومە کە ی بە هوێ قەیدێکە وە سنووردار کرابێ. ئەم قەیدە بوێ هە یە ئاوەلناو (سیفەت) بێ، وەکوو: قەلەمی رەوان، ئەستێرە ی بەوورشە، چاکە ی بێ سنوور، یان ئیزافە بیّت، وەکوو: قەلەمی تو، ئەستێرە ی بەخت و... یان مۆتەممیمی غەیرە ئیزافی بیّت، وەکوو: خو بواردن لە عەدالەت، کوژش بو ئازادی، ... یان رستە ی پەپەرە لە نەوعی وەسفی یان موزافون ئیلەیی یان بەدەلی بیّت، بە تەرتیب وەکوو کتیبێ کە بەرگی شومیزی هە یە، کتیبێ کە هی توێه، عەلی کە براتە.

«لێک دراو» ئەو ه یە کە لە شتگەل و ئومووری فرە تیکەل و تەشکیل ئەبێ، وەکوو: دلوپی شەونم لە سەر گۆلی سوور، روومەت لە پشستی پەردە ی زوڵف، ... لێک دراو خوێ قابیلی دابەش کردنە بە جوړگە لێک کە بو کورتی چاوپوشی لی ئەکەین.

ب - له بارى چوئيه تى بوونه وه: ههركام له دوو لاي لېك چوويى له بارى چوئيه تى بوونه وه به دوو جوړ دابه ش نه كړئ:

۱ - حيسسى: هه رچى كه به يه كې له پېنچ هه ست دهر ك بكرى " وكوو: گول، ديوار، خنجير.

۱- له بهرانبه رلېك دراوا به چهند
جوړه دابه ش نه بى

۱- موته لق

۲- له بهرانبه رلېك دراوا، هيندى له
نه جزاى نه وه به سابقيه زه ينى
دهر نه كوي

جوړگه لى دوولاي ۱- تاك
لېك چوويى له بارى
ساخته وه

۱- موقه ييه د به سيفه ت (گول)
جوان، قه له مى په وان، چاكه ي بى سنوړ

۲- موقه ييه د

۲- موقه ييه د به موته مهم

۱- نيزافه (قه له مى من، چاكه ي تو)
۲- شپوه نيزافه (كوئشش
بووسه ركه وتن، هاتنه دهر له
هؤده)

١-ته حقیقی			
	١-له باره ی چوئیتی بوونه وه		
٢-ته خییلی			
١-حیسی	١- تاك		جوړگه لی روی شویهاندن
٢-عه قلی			
١-حیسی	٢-لایك دراو		
٢-عه قلی			
	٢-له باری ساخته وه		
١- هه موو نه جزا حیسی			
٢- هه موو نه جزا عه قلی	٣- پېژومار		
٣- هیڼدی له نه جزا حیسی و هیڼدی عه قلی			

۲ - عهقلی: نه وې که کوللن يا به عزن به پېنچ هست غه پری قابیلی دهرک بې، وهکوو: دلی کافر، نامه ی موئمن، گیان، ستم.

نوکتہ ۱: هر وهکوو له پیناسه ی سهر وه دس نه که وې عهقلی لیر هیا ته نیا به مه عنای شتی نیه که به عهقل و ئیستیدال تی بگن به لکوو نه عم له ویه و به رانبره له گه ل غه پری حیسی یا زهینی به گویره ی کولی.

نوکتہ ۲: «خه یالی» حیسی به حساب دیت و «وهمی» له نه وې عهقلی نه ژمیردی.

خه یالی:

له سوپه تیکا که نه جزا و که رسته ی پیک هیتره ی شتی هراکام به ته نیای له عالمی خاريجا بین به لام هه یته تی لیک دراوی نه وان له عالمی خاريجا نه بی نه و شته شتیکی خه یالیه " وهکوو: دهریای قبر، کوی ئاسن و ...

وهمی:

شتیکه که به عزای له نه جزای نه و هه یته تی لیک دراوی نه و له عالمی خاريجا نه بن و قابیلی ته سه وور نه بن به لام به عزیک تر له نه جزای نه و له هه یته تگه لی لیک دراوی دیکه یا له عالمی خاريجا بی و قابیلی ته سه وور بی، وهکوو: ددانی غول، چنگی دیو و ... نه بینن که نه دیو (یه کی له نه جزا) و نه چنگی دیو (هه یته تی لیک دراو) له عالمی خاريجا نیه به لام چنگ (یه کیکی تر له نه جزا) له هه یته تگه لی لیک دراوی ترا وهکوو چنگی گورگ و چنگی شیر و چنگی هه لوه خاريجا هیه و قابیلی ته سه ووره. لیک چوويی به سته به وې که هراکام له دوولا که ی تاکی موته ق، تاکی موقیه د یا لیک دراو بی و هره ها حیسی یان عهقلی بی به جوړگه لیک دابه ش نه بی که پاشان لیک نه دینه وه (پروانه نموداری ۵)

جۆرگه‌لی رووی شوبهاندن

ئەلف - لە باری ساختهوه: رووی شوبهاندن لە باری ساختهوه به سی جۆر دابه‌ش ئەکری: تاک، لێک دراو، پڕۆمار(متعدد)

۱ - تاک: رووی شوبهاندنی تاک ئەوهیه که تهنیا له یه‌ک شت و یه‌ک هه‌یه‌تی تاک به‌دی هاتیب، بۆ وینه:

چ ریگتیکی سپی واشه، ئەونده‌ی که‌هکه‌شان دووره

چ سه‌حراییکی شین ره‌نگه، به‌قه‌د نو‌ئاسمان پانه (نالی)

لەم دێره شیعره‌یا ریگا شوبه‌ینراوه به‌ که‌هکه‌شان، رووی شوبهاندن دووریه که یه‌ک شت و یه‌ک هه‌یه‌تی تاکه. هه‌روه‌ها سه‌حرا شوبه‌ینراوه به‌ نو‌ئاسمان، رووی شوبهاندن پانیه که یه‌ک شت و یه‌ک هه‌یه‌تی تاکه.

وه‌ک ئاهه‌که‌م ده‌وان به‌ هه‌تا خاکی کو‌یی یار

وه‌ک ئەشکه‌که‌م ره‌وان به‌ هه‌تا ئاوی شیوه سوور(نالی)

نالی با‌ی شوبهاندوه به‌ ئاه و ئەشکی خو‌ی رووی شوبهاندن له لێک چوویی ئەوه‌لا «ده‌وان بوون» ه و له لێک چوویی دووه‌ما «ره‌وان بوون» ه که هه‌ ردوکیان تاکن.

۲ - لێک دراو: هه‌یه‌تی‌که لێک دراو له ئەجزا و ئومووری جیاوا‌ز که یه‌ک جی و

ته‌نیا له حا‌له‌تی لێک دراویا ئەکریته رووی شوبهاندن و ه‌یچ‌کام له ئەجزای پێک ه‌یتنه‌ری ئەو به‌ته‌نیا‌یی ناتوانی رووی شوبهاندن و په‌یه‌ندی نیوان دوولای لێک چوویی بی.

ده‌مێکه‌ و له سه‌ر پێیه‌ک ده‌سووتیم

له‌شه‌وقی تو‌ به‌ میس‌لی مۆم و هه‌رمام (نالی)

رووی شوبهاندن «له سه‌ر پێیه‌ک سووتان» ه که هه‌یه‌تی‌کی لێک دراوه.

ده‌س به‌ندیانه‌ دین و ده‌چن سه‌رو و ناروه‌ن

ساحیب کولاه‌و سایه و به‌رگن وه‌کوو مولووک(نالی)

رووی شوبهاندن «ساحیب کولاه و سایه و بهرگ بوون» ه که ههینه تیکی لیک دراوه.

۳ — پېژومار: ئه وهیه که دوولای لیک چوویی له چهند باره وه به یه شوبهیندرا بیتن و هه ریه که له و جیهات و ئومووره به ته نیایی بتوانن ببنه بنه مای لیک چوویی، بۆ نمونه:

ده خیلتم بم نه خیلی یا روتابی ودها شیرین و سینه نهرم و دل پهق (نالی)
لیره یا مه عشوق له سی جهه ته وه شوبهینراوه به روتاب: شیرینی و سینه نهرمی
و دل پهقی. هه رکام له م جهه تانه به ته نیایی و بهی دوانه که ی تر ئه توانن ببنه
بنه مای لیک چواندن.

روژه رهستی رووته نالی بویه دائیم وهک غولام

زهرد و گهردن که چ له درگات حازره دهسته و نه زهر (نالی)
رووی شوبهاندن سی شته: زهرد بوون و گهردن که چ بوون و دهسته و نه زهر بوون.
ئه م سی شته حاله تی لیک دراویان نیه و هه کامیان به ته نیایی و به بی دوانه که ی تر
ئه توانن ببنه بنه مای لیک چواندن.

ب — له باری چۆنیه تی بوونی له دوولای لیک چووییا:

۱ — ته حقیقی: ئه وهیه که رووی لیک چوویی به حقیقه ت له هه ردوولای لیک
چووییا بی:

سه یوان نه زیری گونبه دی که یوانه سه بز و ساف

یاخو بووه به دائیره ی ئه نجومی قوبوور (نالی)
سه بز و ساف رووی لیک چووییه که له هه ردوولایا، چ سه یوان و چ ئاسمان، به
حه حقیقه ت هیه.

۲ — ته خییلی: ئه وهیه که رووی لیک چوویی له لاییک یان له هه ردوولای لیک
چووییا به حقیقه ت نه بی به لکوو خه یالی و ئیددیعیایی بی، بۆ نمونه:

له هیلانه‌ی زه‌مین دا وه‌ک شوتور مورغ

منی قودس ئاشیان بێ‌ بال و په‌پ مام (نالی)

بێ‌ بال و په‌پی که رووی شوبه‌اندنه له شوتور مورغا حه‌قیقی و له لایه‌که‌ی ترا که خودی شاعیره خه‌یالی و ئیددیعاویه.

حیره‌ت زده‌ وا دیده وه‌کوو حه‌لقه‌یی ده‌رما

بێ‌هه‌وده نیه عاشقی بێ‌چاره به‌رما (نالی)

حیره‌ت زده‌ بوون که رووی شوبه‌اندنه له دیده‌یا ته‌حقیقه و له حه‌لقه‌ی ده‌را ته‌خیلیه.

نوکه‌ته: هێندێ کات رووی شوبه‌اندن له په‌یوه‌ندی له‌گه‌ڵ شوبه‌یتراوا مه‌عنایه‌کی هه‌یه و له په‌یوه‌ندی له‌گه‌ڵ بێ‌ شوبه‌یتراویشا مه‌عنایه‌کی تری هه‌یه، که وایه سه‌نه‌ته‌ی ئیستیخدامی تیاوه.

وه‌ک چاوی بێ‌ حه‌یا هه‌موو چاوه‌که‌کانی ئه‌و بێ‌ ئاو

وه‌ک قه‌ولی سه‌پله‌ هه‌موو مه‌زاکانی ئه‌و بێ‌ به‌ر^۱

هه‌ردوو لێک چوویی که له‌م دێره‌ شیعره‌یا هاتوون له نه‌وعێکن که سه‌نه‌ته‌ی ئیستیخدامیان تیاوه. رووی شوبه‌اندن له لێک چوویی هه‌وه‌لا بێ‌ ئاویه و ئاو له‌په‌یوه‌ندی له‌گه‌ڵ چاوه‌که‌یا مه‌عنا‌ی راسته‌قینه‌ی خو‌ی هه‌یه و له‌په‌یوه‌ندی له‌گه‌ڵ چاوی بێ‌ حه‌یا یا مه‌عنا‌ی ئابروو و حه‌یاوه. له لێک چوویی دووه‌ما رووی شوبه‌اندن بێ‌ به‌ریه و به‌ر له په‌یوه‌ندی له‌گه‌ڵ مه‌زایا واتای حه‌قیقی خو‌ی هه‌یه و له په‌یوه‌ندی له‌گه‌ڵ قه‌ولی سه‌پله‌یا به‌ مه‌عنا‌ی فاییده‌یه.

چ - له باری حیسی و عه‌ق‌لی بوونه‌وه: له‌م باره‌وه رووی شوبه‌اندن دوو جو‌ره:

^۱ چون چشم شوخ همه چشمه های او بی آب چون قول سفله همه کشت های او بی بر

۱ — **حيښي**: وهكو:

سهيلي هيجرهت بهردى بنچينهى له رهگ هيتامه دهر
بارى فيكرهت قهددى راستى تيك شكاندم و هك فنه(نالى)
تيك شكاوى كه رووى شوبهاندنه حيښسيه.

۲ — **عهقلې**: وهكو:

يا خو مهسه لا ميسلى نهوا بيت و نهوا بى
مهشهور و خه فى هر وهكوو عه نقا و وهفا بى (نالى)
رووى شوبهاندن «مشهور و خه فى» بوونه كه عهقلېه.

نوكته ۱: رووى شوبهاندنى ليك دراويش نهكړى حيښي يا عهقلې بيت. ههروهه
له رووى شوبهاندنى پرژمارا بوى ههيه هه مو نه جزا حيښي يا عهقلې بى و
نه شگونجى هيندى له نه جزا حيښي و هينديكى تر عهقلې بن.
نوكته ۲: بو ته عيښى حيښي يا عهقلې بوونى رووى شوبهاندن زات و سروشتى
رووى شوبهاندن جيا له دوولاي ليك چووي له بهر چاو نه گيرى به لام نه بى حه تمه ن
روون بکړي ته وه كه ته خييليه يان ته حقيقى. نه م وه پير هيتانه وه له بهر نه وه به پيوست زانرا
كه رووى شوبهاندنى حيښي ته خييلى له گه ل رووى شوبهاندنى عهقلې هه له نه كړى.

شيرينى و له تالى و ترشى عيتابى روت

خالت له سهر جه بين بووه ته دانهى سماق (نالى)

تالى و ترشى كه رووى شوبهاندنه له زات و بوونى خويا حيښسيه به لام له دانهى
سماقا ته حقيقى و له خالتا ته خييليه.

جوړه كانى ليك چووي

جوړه كانى ليك چووي ليږه يا به پيى نمودارى ه (له خواره وه) ليك دراوه ته وه و
ژماره ي سهر د پړه كانى له و نموداره وه گيراوه. چون دوولاي ليك چووي له بارى

حیسی و عهقلی بوون و له باری ساختهوه پیشتر به دوور و درێژی لێك دراوه تهوه لیڤه یا ته نیا نمونه کانی دیتن به لām له جهڤه کانی دیکه ی لێك چوو یا پێناسه که شیان دیتن.

١-١- حیسی به حیسی؛

تیژاوی سروشکم وه کوو ئیکسیری سوه یله

روخساره یی زهردم وه کوو ئه وپاقی خه زانه (نالی)

دوولا : روخساره یی شاعیر و ئه وپاقی خه زان، رووی شوبهاندن زهردی.

نالی وه کوو لاله که شه هیدی غم و داغه

له م باغه بفرموو که ئه ویش لیڤه ده نیژم (نالی)

دوولا : نالی و لاله، رووی شوبهاندن : شه هیدی غم و داغ بوون.

که ژاوه و دار و بار و ته خته یی لوختی له سه ر بوختی

ده نالین له شه وقی ته یبه وه ک ئوستونی هه نانه (نالی)

دوولا: که ژاوه و دار و باری له گه ل ئوستوونی هه نانه، رووی شوبهاندن: نالاندن له

شه وقا.

١-٢- حیسی به عهقلی؛

سه ری هه ر مووی به ده نم ته رزه ته مه ننا یکه

که ردشی تووکی سه رم دووکه لی سه ودا یکه (نالی)

دوولا: تووکی سه ر و دووکه لی سه ودا، رووی شوبهاندن: ره شی و ئالۆزی.

ته نهایی سه مه ن به رگی به نه وشه که له به ر که ن

وه ک نووری دلی موئمین و زوئماتی گونا هه ن (نالی)

دوولا: ته نی وه ک سه مه نی سپی سه ربازان و به رگی وه نه وشه ییان له گه ل نووری دلی

۱ - حیسی به حیسی	۱ - له باری حیسی یا
۲ - حیسی به عقی	عقی بوونی دوولوه
۳ - عقی به حیسی	
۴ - عقی به عقی	
۱ - تاك به تاك	
۲ - تاك به موقه ییه	
۳ - موقه ییه به تاك	
۴ - موقه ییه به موقه ییه	۲ - له باری ساخته وه
۵ - تاك به لټك دراو	
۶ - لټك دراو به تاك	
۷ - موقه ییه به لټك دراو	
۸ - لټك دراو به موقه ییه	
۹ - لټك دراو به لټك دراو	
۱ - زیكر (موقه سسه ل)	۱ - روی شوبهاندن
۲ - حه زف (موجه ل)	
۱ - زیكر (مورسه ل)	۲ - كهره سه ی
۲ - حه زف (مونه ككه د)	شوبهاندن
۳ - حه زفی روی شوبهاندن و كهره سه ی	۳ - له باری زیكری
شوبهاندن به یه كه وه (به لیخ)	كوله كه كانه وه
۱ - نريك و سوواو	۴ - له باری تازه گییه وه
۲ - دووړو تازه	
۱ - مه لفوف	۵ - له باری
۲ - مه فرووق	پړښماریه وه
۱ - ته سویه	
۲ - جه مع	
۳ - مه عكوس یا مه قلوب و ته شابووه	۶ - له باری
۴ - موزمه ر	بیچمه وه
۵ - مه شرووت	
۶ - ته فزیل	

جوړگه لی لټك چووی

مۆتمین و زولماتی گوناھ، رووی شوبهاندن: نووری سپی له ناو رهنگی تاریکا.

شهوی به هاری جوانی خهوی بوو پرته شویر

له فهجری پایزی پیری به یانی دا تهعیر (نالی)

دوولا: شهوی به هاری جوانی و خهوی پرته شویر، رووی شوبهاندن: کورتی و ئالۆزی.

٣ - ١ - عه قلی به حیسی:

دلّم وهك حاکمی مه عزوله قوربان

خه لاتی وه سلّی توّی مه نزوره ئه مشه و (نالی)

دوولا: دلی شاعیر و حاکمی مه عزول، رووی شوبهاندن: پتویستی به خه لات

مه فه رموو دلّ وه کوو ئاوینه سافه

به لّی به م ئایینه بوّی بووی به خودبین (نالی)

دوولا: دلّ و ئاوینه، رووی شوبهاندن: سافی.

وه کوو نه هاری به هاری دریژ و پایزی کورت

ئه مه ل گه لیک و تهویل و عه مه ل که میك و قه سیر (نالی)

له م دپّره شیعره یا دوو لیک چوویی هاتوه:

لیك چوویی یه که م: دوولا: ئه مه ل و روژگاری به هار، رووی شوبهاندن دریژی.

لیك چوویی دوومه م: دوولا: عه مه ل و روژگاری پایز، رووی شوبهاندن: کورتی.

٤ - ١ - عه قلی به عه قلی:

خزمه تی ئه و پرهمی دتره له دوو عاگه لی عابیدانی نۆژ^١

دوولا: خزمه تی مه مدووح و دوو عای عابیدان، وجه شبه: مه حه لی ئومید بوون.

یاره بی خاقانیه دهنگی په پی جیره ئیل مالّ و حالیان بیی به شاری سه با^٢

^١ خدمت او امیدوار ترست از دعاهاي عابدان بسیار (فرخی)

^٢ یارب خاقانی است بانگ پر جبرئیل خانه و کاشانه شان باد چو شهر سبا

دوولا: ياره ب ووتني خاقاني واته هر دووعاييکي تهو (شوبهينراو) و دهنگي په پري جيره نيل (پي شوبهينراو)، رووي شوبهاندن: ته قه ددوس.

چه رخ له م کولانه يا چيه؟ نالقه ي درگاي راز

عه قل له م مه لبه نده يا کييه؟ پاسه واني ريگاي فنه^١

دوولا: عه قل و پاسه واني ريگاي فنه، رووي شوبهاندن: مهنع و موزاحيمه ت له گه يشتن به مه قسود.

ووتي که نه ي خاقاني دلت بوو به ناوورگي ميحنه ت

ريگاي چه زره ت بگره پيش و گيان له دهستي ناوور زگار بکه.^٢

دوولا: دلي خاقاني و ناوورگي ميحنه ت، رووي شوبهاندن: سووتان.

١-٢- تـاـک بـه تـاـک :

چ جهزيه جهزيه يي زه وئه له قينديلي حهره م دا وا

ده بي نينسان له ته وني دا بسووتي ميسلي په روانه (نالي)

دوولا: نينسان و په روانه، رووي شوبهاندن: له ته وني دا سووتان.

شاعير له وه سفی حوچره که ي خويا نه لي:

نه ييري نه عزه م ودها تاوي ده دا وهک مه نجه نيق

بوده وامي روژ په رهستي جه معي حه رباي ديته ناو (نالي)

^١ چرخ در اين کوي چيست؟ حلقه درگاه راز

عقل در اين خطه کيست؟ شحنه راه فنا (خاقاني)

^٢ گفت کاي خاقاني آتـشگاه محنت شد دلت

راه حضرت گير و جان از دست آتش کن رها

دوولا: حوجره و مه نجه نیق، رووی شوبهاندن: گهرمی.

سوئی له فه قرو فاقه وه کور فاقه فاقی دا

ته سبیحی دام و دانیه، ریشی دووفاقی فاق(نالی)

دوولا: سوئی و فاقه، رووی شوبهاندن: فاق دان (کزو لاواز بوون).

٢-٢- تاک به موقه ییه د:

تۆنه و شوکوفته وهردی، من مایلم به زهردی

تۆ هه مسهرت نه سیمه، من هه مدهم له هیبه (نالی)

دوولا: موخاته ب و نه و شوکوفته وهرد (موقه ییه د به سیفته)، رووی شوبهاندن:

سووری و پاراوی و ناسکی.

سه به رده بازی ریته، تن ته خته به ندی جیته

دل مه یلی خاکی پیته، روخ مائی خوته بیبه (نالی)

لیک چویی یه کهم: دوولا: سهر و به رده بازی ریگه، رووی شوبهاندن: له ژیر پا

دانان.

لیک چوویی دووهه م: تن و ته خته به ندی جیگا (موقه ییه د به ئیزافه)، رووی

شوبهاندن: له سهر دانیشتن.

شاعیر له وه سفی سه ربانی حوجره که ی خو یا نه لی:

ههر له سه ربان دار به داری رایه لی بژمیره وه

لا په راسووی بارگیتریکی که زیندوو بی به ناو (نالی)

دوولا: سه ربان و لا په راسووی بارگیتریکی که زیندوو بی به ناو (موقه ییه د به

سیفته)، رووی شوبهاندن: ئالۆزه.

تا به که ی وه ک راوییه و وه سانییه ی سی پهل شکاو

بی ته واف و سه ی و عه مره ههر بخوم و ههر بخوم (نالی)

دوولا: شاعیر و راوییه و سانییه ی سئ پهل شکاو (موقه ییه د به سیفته)، رووی شوبهاندن: خواردن و خهوتن.

۲-۲ — موقه ییه د به تاک:

له هیلانه ی زه مین دا وهك شوتور مورغ

منی قودس ناشیان بی بال و په پ مام (نالی)

دوولا: شاعیری قودس ناشیان (موقه ییه د به سیفته) و شوتور مورغ (تاك)، رووی شوبهاندن: بی بال و په پ مان.

فه سلئ هاوینی جه هه ننم، فه سلئ ئیستای زه مه ریر

زه مه ریر که ی وا به ته ئسیره و جه هه ننم وا به تاو (نالی)

لېك چووبی یه که م: دوولا: فه سلئ هاوینی حویره (موقه ییه د به ئیزافه) و جه هه ننم (تاك)، رووی شوبهاندن: گهرمی.

لېك چووبی دووهه م: دوولا: فه سلئ ئیستای حویره (موقه ییه د به ئیزافه) و زه مه ریر (تاك)، رووی شوبهاندن: ساردی.

شوکور نالی سه ری خه سمت وه کوو گو

به خاری نهك به یاری که و ته بهر شهق (نالی)

دوولا: سه ری خه سمی نالی (موقه ییه د) و گو (تاك)، رووی شوبهاندن: که و تنه بهر شهق.

۴-۲ — موقه ییه د به موقه ییه د:

شه فیری چالی شوژی هر ده لئی له علی نمهك پاشه

شه فیری چاهی وشکی هر ده لئی چاهی زه نه خدانه (نالی)

لېك چووبی یه که م: دوولا: شه فیری چالی شوژی (موقه ییه د به ئیزافه و سیفته) و له علی نمهك پاش (موقه ییه د به سیفته).

لێك چووێی دووهەم: دوولا: حەفیری چامی وشکی (موقەییەد) و چامی زەنەخدان (موقەییەد)

چ حوجرە؟ حوجرەیی عولیا، کەوا نەعلەینی خوددامی

دوپی تاجی سەری قوتب و وەلیی و شاه و سولتانە(نالی)

دوولا: نەعلەینی خوددامی (موقەییەد بە ئیزافە) و دوپی تاجی سەری قوتب ... (موقەییەد بە ئیزافە).

دارو بەردی پەنجەرەیی وەك نەسجی بەیتی عەنكەبووت

مەنعی هیچ ناکا حەتا میشیش کە خوێ لێدا بە تاو(نالی)

دوولا: دارو بەردی پەنجەرەیی حوجرە(موقەییەد بە ئیزافە) و نەسجی بەیتی عەنكەبووت (موقەییەد بە ئیزافە).

تیزاوی سرووشک وەکوو ئیکسیری سوهیلە

روخسارەیی زەردم وەکوو ئەوراقی خەزانە(نالی)

لێك چووێی یەكەم: دوولا: تیزاوی سرووشکی شاعیر(موقەییەد بە ئیزافە) و ئیکسیری سوهیل (موقەییەد بە ئیزافە)، رووی شوبهاندن: ئەسەر بە خشی.

لێگ چووێی دووهەم: دوولا: روخسارەیی زەردی شاعیر (موقەییەد بە سیفەت و ئیزافە) و ئەوراقی خەزان (موقەییەد بە ئیزافە) رووی شوبهاندن: زەردی.

خاڵت چیە؟ دانەیی گەنمی جەننەتی رووتە

چاووت چیە؟ فیتنەیی حەرەمی قیبلەیی ئەبرۆ(نالی)

لێك چووێی یەكەم: دوولا: خاڵی مەعشوق (موقەییەد بە ئیزافە) و دانەیی گەنمی جەننەتی روو (موقەییەد بە ئیزافە)، رووی شوبهاندن: فریو دەری.

لێك چووێی دووهەم: دوولا: چاوی مەعشوق (موقەییەد بە ئیزافە) و فیتنەیی حەرەمی قیبلەیی ئەبرۆ (موقەییەد بە ئیزافە)

۵-۲- تاك به ليك دراو:

مه‌لئ د‌ه‌شته، دنيا ه‌موو خانیکه نه‌م ه‌وشه

چ ه‌وشیکه که ئافاقی ه‌سار نه‌فلاکی س‌ه‌ربانه (نالی)

دوولا: د‌ه‌شت و ه‌وشه‌ی خانی دنیا، رووی شو‌به‌اندن: پان و به‌رینی.

تا س‌ه‌ری زولفت له س‌ه‌ر روو ح‌ل‌قه دا

من وه‌کوو ماری س‌ه‌ر ئاگر خ‌ه‌م ده‌خوّم (نالی)

دوولا: شاعیر (تاک) و ماری س‌ه‌ر ئاگر (لیک دراو)، رووی شو‌به‌اندن: خ‌ه‌م خو‌اردن.

تکه ئاو‌نگی س‌ه‌ر گه‌لای زه‌ردم خ‌ه‌سته و ده‌رده‌داری چی، ده‌ردم (ه‌یمن)

دوولا: شاعیر (تاک) و تکه‌ئاو‌نگی س‌ه‌ر گه‌لای زه‌رد (لیک دراو).

۶-۲- ليك دراو به تاك:

موو له س‌ه‌ر س‌ه‌رم نه‌لئ تیغه مژول له س‌ه‌رچاو‌م نه‌لئ خ‌نجیره^۱

لیک چووبی یه‌که‌م: دوولا: موو له س‌ه‌ر س‌ه‌ری شاعیر (لیک‌دراو) و تیغ (تاک)

لیک چووبی دووه‌م: دوولا: مژول له س‌ه‌ر چاوی شاعیر (لیک‌دراو) و خ‌نجیر (تاک)

۷-۲- موقه‌یی‌ه‌د به ليك دراو:

غو‌باری نه‌و شه‌و و روژ‌ه‌ن ریشی ماش و برنج

که تی‌که‌لن شه‌به‌هی سو‌ب‌ج و شام و شیر و قیر (نالی)

دوولا: ریشی ماش و برنج (موقه‌یی‌ه‌د به سیفت) و سو‌ب‌ج و شام و شیر و قیر (لیک

دراو)، رووی شو‌به‌اندن ره‌نگی تی‌که‌لی ره‌ش و سپی.

زه‌ریری جو‌نبوشی ته‌خت و مه‌حه‌ففه‌ی مه‌خمه‌لی سه‌وزی

ده‌لئ ته‌س‌بی‌جی مورغانه له س‌ه‌ر ته‌ختی سوله‌ی‌مانه (نالی)

دوولا: زهریری جونبووشی تهخت و مه خه فقه (موقه ییه د به ئیزافه) و ته سبیجی مورغان له سهر تهختی سوله یمان (لێك دراو)، رووی شوبهاندن: ئاواز لیوه ههستان.
سوۆی له فقه و فاقه وه کوو فاقه فاقی دا

ته سبیجی دام و دانه یه، ریشی دووفاقی فاق (نالی)
دوولا: ته سبیجی سوۆی (موقه ییه د به ئیزافه) و دام و دانه (لێك دراو)، رووی شوبهاندن: فریوکاری.

٨-٢- لێك دراو به موقه ییه د:

سه بزه له دهوری گول ته په وهك خهتی رووی یار
یا پووشتی وشك و زوره وه کوو ریشی کاکه سوور (نالی)
لێك چووی یه کهم: دوولا: سه بزه له دهوری گول (لێك دراو) و خهتی رووی یار (موقه ییه د به ئیزافه)، رووی شوبهاندن: ته پری و گهشی.
دوودی سهر میچی گولهنگی لهت لهتی دهسرازه کوژ
بان و دیواری به میسلی لانکهیی ئه جزا شکاو (نالی)
لێك چووی یه کهم: دوولا: دوودی سهر میچ (لێك دراو) گولهنگی لهت لهتی دهسرازه کوژ (موقه ییه د به سیفیه و ئیزافه)، رووی شوبهاندن: ئالۆزه.

که ژاوه و دار و بار و تهخته یی لوختی له سهر بوختی
ده نالێن له شهوقی ته ییه وهك ئوستوونی هه ننانه (نالی)
دوولا: که ژاوه و دار و بار و تهخته یی لوختی له سهر ووشتی بوختی (لێك دراو) و ئوستوونی هه ننانه (موقه ییه د به سیفیه)، رووی شوبهاندن: نالاندن له شهوقا.

٩-٢- لێك دراو به لێك دراو:

فهزا به حری موحیت و ووشتی تیدا سه فینه ی به پ
سه رابی میسلی نیل و دیجله و جه یحون و عوممانه (نالی)

لَيْك چوویی یه کهم: دوولا: فهزا و ووشتر (لَيْك دراو) و به حری موحیت و سه فینه
(لَيْکدراو)، رووی لَيْک چواندن: ئالۆزه.

قه تاری زهنگ و قوپی ئوشت و ئیستر له سهر کێوان

ده لێی زیپهی سه دای قاز و قولینگی ئه و جی که یوانه (نالی)

دوولا: قه تاری زهنگ و قوپی ئوشت و ئیستر له سهر کێوان (لَيْك دراو) و زیپهی قاز
و قولینگ له ئه و جی که یوان (لَيْك دراو)، رووی شوبهاندن: زیپهی سه دا.

زولفت که له سهر روو به خهم و تابشه ئه مپۆ

دوودی سیههی عووده له سهر عاریزی پشکو (نالی)

دوولا: زولف له سهر روو (لَيْك دراو)، دوودی عوود له سهر پشکو (لَيْك دراو)،
رووی شوبهاندن: رهشی له سهر سووری.

شوعاعی رووت له گهردن دا دیاره دلّ ده سووتینی

بنازم بهم تهجه لایه چ خورشید و بلووریکه (نالی)

دوولا: شوعاعی روو له گهردن دا (لَيْك دراو) و تهجه لای خورشید له بلووردا
(لَيْکدراو)، رووی شوبهاندن: ئالۆزه.

لاله ن به به ده ن، ئه تلّه سی ئه خزهر که له بهر که ن

نه و رسته گولن به سته له گه لّ ده سته گیاهن (نالی)

دوولا: سه ربازان به بهرگی ئه تلّه سی سه و ز و رووی وه کوولاله وه (لَيْك دراو) و
نه و رسته گولّ به سته له گه لّ ده سته گیاه (لَيْکدراو)، رووی شوبهاندن: سه و زی و
سووری تیکه لّ به یه ک.

لَيْك چوویی ته سیل:

نه و عیکه له لَيْك چوویی لَيْك دراو به لَيْك دراو که عونسوری زه مان و جه ره که ت له
رووی شوبهاندنه که یا ده ور ئه بینن.

له نه فخی سوور و نه شری به عسه تی دینی جه ق ئیحیا بوو

له قهبری جاهیلییه هاته دهر هه زچی موسولمانه (نالی)

دوولا: نه شری به عسه ت و هاتنه دهر له جاهیلییه و نه فخی سوور و هاتنه دهر له
قهبر، رووی شوبهاندن: ئالۆزه.

حیفزت شه بان و ئیمه ره مه و ئه و له عینه گورگ

ئه م نه فسه گورگه می شه له گه ل ئه و به دئه خته ره (نالی)

دوولا: حیفزی تۆ و ئیمه و ئه و له عینه له گه ل شه بان و ره مه و گورگ، رووی
شوبهاندن: ئالۆزه.

١ - ٢ - ٣ - مو فیه سه سه ل: لیك چوو یكه كه رووی شوبهاندنه كه ی زیكر كرابی.

سه راپا هه ر وه كوو حه لقه ی زری په رو یزه یی خو ئیم

به یه كه یه ك تیری موژگانی زری دۆژت بریندارم (نالی)

دوولا: سه راپای شاعیر و حه لقه ی زری، رووی شوبهاندن: په رو یزه یی خو ئیم بوون.

گریه به خو پ دپته خو ار هه ر وه كوو عه ینی به هار

خو ش بووه ته ئابشار مه دمه عی سه رشاری من (نالی)

دوولا: گریه و عه ینی به هار، رووی شوبهاندن: به خو پ هاتنه خو ار.

چ ریگیکی سپی واشه، ئه ونده ی كه هكه شان دووره

چ سه حراییکی شین رهنگه به قه د نو ئاسمان پانه (نالی)

لیك چوو یی یه كه م: دوولا: ریگه و كه هكه شان، رووی شوبهاندن: دووری.

لیك چوو یی دووه م: دوولا: سه حرا و نو ئاسمان، رووی شوبهاندن: پانی.

ئه و ده لاقه ی تی ده خا چشت و مه کی پێدا ده با

من له و ی حه یران ده بم وه ك مال برا و مال برا و (نالی)

دوولا: شاعير و مال بړاو، رووي شوبهاندن: حهيران بوون.

٢-١-٣ — موجهل: ليک چووييکه که رووي شوبهاندنه که ي زير نه کرابي.

که واهرتابي په کتاي دهلي خورشيدى ثافاه

مهلي خورشيدى ثافاه بلي ميهرى که واهرتابه (نالي)

دوولا: که واهرتابه، رووي شوبهاندن: درهوشانه وه که زير نه کراوه.

تهنى حاجى له سهر چوارچيوه يى ناجى دهلي نه عشه

لوعابى خوړ له سهر ئي حرامى وه کافوورى نه کفانه (نالي)

ليک چوويي په که م: دوولا: تهنى حاجى و نه عشه، رووي شوبهاندن: زير نه کراوه.

ليک چوويي دووهه م: دوولا: لوعابى خوړ و کافوورى نه کفان، رووي شوبهاندن:

سپيټيه که زير نه کراوه.

بزهي دهرمانى دهردي دهرده داران

وشه ي وه بهخته بارانى به هاران (هيمن)

دوولا: وشه ي کيژ و بهخته بارانى به هاران، رووي شوبهاندن: دهر نه بړاوه.

سهماي پهرينه دهتگوت لار و له نجهي

په پي گول دهيه شاندى دهست و په نجهي (هيمن)

دوولا: لار و له نجهي کيژ و سهماي پهرينه، رووي شوبهاندن: نه ووتراوه.

ههلي نا جي ئه وان و وه کړپوه له لاقانى وهرينا هه له وپوه (هيمن)

دوولا: ريگا روشتنى کابرا و کړپوه، رووي شوبهاندن: سورعت که نه هيتراوه.

١-٢-٣ — مورسهل: ليک چووييکه که که رسه ي ليک چواندى زير نه کرابي.

به کارى نايه بهرگى جوان و مومتاز کچيکى چاوي دوووبى وه کوو باز (هيمن)

دوولا: کچ و باز، رووي شوبهاندن: چاو دوووان، که رسه ي ليک چواندى: وه کوو.

له ژاري تاتره خوراكي چه وري کچيک وه روژ نيټه دهر له هه وري (هيمن)

دوولا: کچ و روژ، رووی شوبهاندن: له هه ور نه هاتنه دهر، که ره سه ی لیک چوواندن: وهک.
شه ویکی رهش وهکوو بهختی ئه سیران

وهکوو دواپوژی زۆردار و ئه میران (هیمن)

دوولا: شهو و بهختی ئه سیران، رووی شوبهاندن: رهشی، که ره سه ی لیک چوویی:
وهکوو.

گویم دهیه ئه ی دیدمهستی قیت و قوژ

با بنالینم وهکوو بلویر به سوژ (هیمن)

دوولا: شاعیر و بلویر، رووی شوبهاندن: به سوژ نالاندن، که ره سه ی لیک چوویی:
وهکوو.

که وتمه نێو چالێ دیلی وهک مه می یایه زین له کوپیه هاواری که می (هیمن)

دوولا: شاعیر و مه م، رووی شوبهاندن: که وتنه ناو چالێ دیلی، که ره سه ی لیک
چوویی: وهک.

۲- ۲ — ۳ — موئه ککه ده: لیک چوویته که که ره سه ی لیک چوواندن زیکر
نه کرابی.

دهروونی پیاو خراپانه شه وه زهنگ

که داخیری به بوغز و کینه و ژهنگ (هیمن)

دوولا: شه وه زهنگ و دهروونی پیاو خراپان، رووی شوبهاندن: ئاخیران به بوغز و
کینه و ژهنگ. که ره سه ی لیک چوویی زیکر نه کراوه.

زولف نا سیه ماری به ئازاری دلێ زار

گاهێ له یه سارن به جه فا که له یه مینن (نالی)

دوولا: زولف و مار، رووی شوبهاندن: به ئازار بوون. که ره سه ی لیک چوویی زیکر نه کراوه.
هه ره له حزه ده لیم من سه گی درگام و ره قیبیش

دیته سه ر و چاووم که منیش سه گ مه گه سیکم (نالی)

دوولا: ره قىب و سه گ مه گه س، رووى شوبهاندن: هاتنه سه رو چاو. كه ره سه ي لېك چوويى زىكر نه كراوه.

هه نى جوانتر له مانگى ئاسمانى

په پى ره شدالى بوو نه برؤى كه مانى (هيمن)

لېك چوويى يه كه م: دوولا: هه نى و مانگى ئاسمانى، رووى شوبهاندن: جوانى. كه ره سه ي لېك چوويى زىكر نه كراوه.

لېك چوويى دووه م: نه برؤ و په پى ره شدال، رووى شوبهاندن: ره شى. كه ره سه ي لېك چوويى زىكر نه كراوه.

لاسه شوړېك بووم غه نيمى دوژمنان

ئىسته نهنگواوم به تيرى چلكتان (هيمن)

دوولا: شاعير و لاسه شوړ، رووى شوبهاندن: غه نيمى دوژمنان بوون. كه ره سه ي لېك چوويى زىكر نه كراوه.

۳-۳ — به ليغ: لېك چوويى كه رووى شوبهاندن و كه ره سه ي لېك چوويى هيچكاميان زىكر نه كرابى.

له كن توّ خار و خه س گولزاره بى من

له كن من خه رمه نى گولّ خاره بى توّ (نالى)

لېك چوويى يه كه م: دوولا: خار و خه س و گولزار.

لېك چوويى دووه م: دوولا: خه رمه نى گولّ و خار.

عاشق — ده لى — نابى كه بدا خوئى له داووم

زولقم كه هه موو داوه، هه موو دانده خالم (نالى)

لېك چوويى يه كه م: دوولا: زولف و داو.

لېك چوويى دووه م: دوولا: خال و دانده.

غیلمانه گوتم، خالی له تیفه که له سه ردا

ئهم قیبله برویانه که غاره تگه ری دینن (نالی)

دوولا: خالی له تیفی یار و غیلمان.

له بن خاکی مه غاکی ئاته شینی له علی له ب ته شنه

له سه ر ئابی سه رابی سه روی سیرابی موغه یلانه (نالی)

دوولا: موغه یلان و سه روی سیراب.

له شه وقی رووی شه مع و زولفی دود و توپره یی مه جمهر

سپه ند و عوود و په روانه، بخور و غالیه سووتن (نالی)

لێك چوویی یه که م: دوولا: روو و شه مع.

لێك چوویی دووه م: دوولا: زولف و دود.

لێك چوویی سیئه م: توپره و مه جمهر.

۱- ۴ — نزیك و سواو: لێك چووییكه که ئاسان و له بهر چاوی و زهینی هه موو

که س بۆی بجۆ و پیشتر زۆر به کار هیترابی.

عاشق — ده لێ — نابێ که بدا خوێ له داووم

زولفم که هه موو داوه، هه موو دانه یه خالم (نالی)

لێك چوویی یه که م: دوولا: زولف و داو، رووی شوبه اندن: ئه سیر کردن.

لێك چوویی دووه م: دوولا: خال و دانه، رووی شوبه اندن: فریو دان بۆ ئه سیر کردن.

تیژاوی سوروشکم وه کوو ئیکسیری سوه یله

روخساره یی زه رد م وه کوو ئه وراقی خه زانه (نالی)

لێك چوویی دووه م: دوولا: روخساره یی شاعیر و ئه وراقی خه زان، رووی شوبه اندن:

زه ردی.

تۆ نه وشکوفته وه ردی، من مایلم به زه ردی

تو هه مسهرت نه سيمه من هه مدهم له هيبه (نالى)

دوولا: مه عشوق و نه و شكوفته و هرد، رووى شوبهاندن: جوانى و پاراوى.

۲- ۴- دوور و تازه: ليک چووييکه که شاعير به بيرتيژى خوئ پي گه يشتبي و

زهيني که م که س بوي بچي و پيشتر به کار نه هينرايي.

بنواړه ووشکه سوئي و ره قسى به هه لهه له

ديسان له به حري ووشكى هه واهه وته پي مه له (نالى)

دوولا: ره قسى سوئي و پي مه له له هه وادا، رووى شوبهاندن: ئالوزه.

دوودي سهر ميچي گوله نكي له ته له ته ده سرازه كوئ

بان و ديوارى به ميسلى لانكهي ئه جزا شكاو (نالى)

ليک چوويى يه که م: دوولا: دوودي سهر ميچ و گوله نكي له ته له ته ده سرازه كوئ، رووى

شوبهاندن: ئالوزه.

ليک چوويى دووه م: دوولا: بان و ديوارى حوچره و لانكهي ئه جزا شكاو، رووى

شوبهاندن: ئالوزه.

که له وه که جه پړه ي شهرابي پرنيشات و ته پړده ماغ

شيرى نه پ، ئاهووي به پ، گورگي سه فهر، قه مچي نه چيژ (نالى)

ليک چوويى يه که م: دوولا: که له ي گوي دريژه که ي شاعير و جه پړه ي شهراب، رووى

شوبهاندن: پرنيشاتي و ته پړده ماغي.

ده خيلت بم نه خيلي يا روتابي ودها شيرين و سينه نهرم و دل پړه ق (نالى)

دوولا: مه عشوق و روتاب، رووى شوبهاندن: شيريني و سينه نهرمي و دل پړه ق.

هر له حزه ده ليم من سه گي درگام و ره قيبيش

ديته سهر و چاووم که منيش سه گ مه که سيکم (نالى)

لێك چوویی دووهه م: دوولا: ره قیب و سه گ مه گه س، رووی شو به اندن: هاتنه سه ر و چاوی شاعیر.

١- ٥ — مه لفووف: ئه گه ر زیاتر له یه ك دانه لێك چوویی له ووتیه هاتبی و شو به ینراوه کانیان به یه که وه وهه ر وه ها پی شو به ینراوه کانیشیان به یه که وه زیکر کرابی پی ئه لێن لێك چوویی مه لفووف.

کاسه و که وچک، هه سیر و به پ له ئاودا هه ر وه کور

کیسه ل و ماسی و جله دین و ده چن پرژ و بئاو (نالی)

لێك چوویی یه که م: دوولا: کاسه و کیسه ل، رووی شو به اندن: که وتنه سه ر ئاو.

لێك چوویی دووهه م: دوولا: که وچک و ماسی، رووی شو به اندن: که وتنه سه ر ئاو.

لێك چوویی سیه هه م: دوولا: هه سیر و به پ له گه ل جله، رووی شو به اندن: که وتنه سه ر ئاو.

وه کو نه هاری به هاری درێژ و پایزی کورت

ئه مه ل گه لێك و ته ویل و عه مه ل که میك و قه سیر (نالی)

لێك چوویی یه که م: دوولا: ئه مه ل و روژگاری به هار، رووی شو به اندن: درێژی.

لێك چوویی دووهه م: دوولا: عه مه ل و روژگاری پایز، رووی شو به اندن: کورتی.

٢- ٥ — مه فرووق: ئه گه ر زیاتر له یه ك دانه لێك چوویی له ووتیه هاتبی و شو به ینراوی هه ر لێك چوویك له گه ل پی شو به ینراوه که یا یه ك جی زیکر کرابی پی ئه لێن لێك چوویی مه فرووق.

ریاحین په رچه م و لاله کوله و یاسه مه ن توپه

به نه فشه خال و نه رگس چاو و گول زار و سه مه ن ساqn (نالی)

له م دێپه شیعه ریا حه وت لێك چوویی هاتوه. لێك چوویی یه که م: دوولا: په رچه م و ریاحین.

لېك چوويى دووهه م: دوولا: كولا ه و لاله .

لېك چوويى سيّهه م: دوولا: توپړه و ياسه مه ن.

لېك چوويى چواره م: دوولا: خالّ و به نه فشه .

لېك چوويى پېنجه م: دوولا: چاو و نه رگس .

لېك چوويى شېشه م: دوولا: زار و گولّ .

لېك چوويى حوتنه م: دوولا: ساق و سه مه ن.

له بت ميم و قهدت ئه لف و زولف چيم ده زانى به م سيانه تاليبي چيم (نالى)

له نيوه ديړى هه وه لا سى لېك چوويى هاتووه :

لېك چوويى يه كه م: دوولا: له ب و ميم .

لېك چوويى دووهه م: دوولا: قهد و ئه لف .

لېك چوويى سيّهه م: دوولا: زولف و چيم .

شامى هه موو نه هار و فوسوولى هه موو به هار

توژى هه موو عه بير و بوخارى هه موو بوخوور (نالى)

له م ديړه شيّعره يا چوار لېك چوويى هاتووه :

لېك چوويى يه كه م: دوولا: شام و نه هار .

لېك چوويى دووهه م: دوولا: هه موو فوسوول و به هار .

لېك چوويى سيّهه م: دوولا: توژ و عه بير .

لېك چوويى چواره م: دوولا: بوخار و بوخوور .

۱- ۶ - ته سويه : لېك چوواندى چنه د شته به يه ك شت .

به جان سه ختى و دل به ردى من و توّ به عه ينى هه ر وه كوو پوڼا و به ردين (نالى)

دوولا: شاعير و مه عشوق له گه ل پوڼا و به رد، رووى شو به اندن: ره قى و سه ختى .

موويك ده رنه كه ويّ له لشى من و پشتوينى توّ

نوخته یێك دیته وه له دلی من و ده می تو^۱

لێك چوویی یه كه م: دوولا: له شی شاعیر و پشتوینه ی مه عشووق (شوبهینراو)
له گه ل موو (پێ شوبهینراو)

لێك چوویی دووه م: دوولا: دلی شاعیر و ده می مه عشووق (شوبهینراو) له گه ل
نوخته (پێ شوبهینراو)

۲- ۶- جمع: لێك چواندن یه ك شته به چه ند شت و دوو جوړی هه یه، یه کی
ئه وه كه رووی شوبهاندن له به ینی شوبهینراو و هه موو پێ شوبهینراوه كانا یه كێ بیته،
دووه م ئه وه كه شوبهینراو له گه ل هه ر كام له پێ شوبهینراوه كانا رووی
شوبهاندنێکی جیاوازی بێ. له خواره وه نموونه ی هه ر دوکیان ئه خه ینه به ر چاو.
جوړی ئه وه ل:

شه ویکی ره ش وه کوو به ختی ئه سیران

وه کوو دواپوژی زۆردار و ئه میران (هیمن)

دوولا: شه و (شوبهینراو) و به ختی ئه سیران (پێ شوبهینراوی یه كه م) و دواپوژی
زۆردار و ئه میران (پێ شوبهینراوی دووه م)، رووی شوبهاندن: ره شی.
شكه نجی عه رز و توولی زولفت بێ سه ره نجامه

مه سه ل توولی ئه مه ل، عومری خزر، زنجیری سه ودا مه (نالی)

دوولا: شكه نجی عه رز و توولی پیچی زولف (شوبهینراو) و توولی ئه مه ل (پێ
شوبهینراوی یه كه م)، عومری خزر (پێ شوبهینراوی دووه م) و زنجیری سه ودا (پێ
شوبهینراوی سه هه م)، رووی شوبهاندن: بێ سه ره نجامی.

خه نده ی نه فه سی تو بوو وه کوو سووچ و نه سیمی

یا گول ده می پشکووتن و عه تری و هه رقی بوو (نالی)

¹ یك موي خيزد از تن من وز میان تو يك نقطه آید از دل من وز دهان تو (منطقي رازي)

دوولا: خه نده ی نه فه سی مه عشووق (شوبهینراو) و سوبج و نه سیمی (پی شوبهینراوی یه که م) و ده می پشکووتنی گول و عه تری و هره قی (پی شوبهینراوی دووه م).
جوږی دووه م:

عه یب و له عبی خه لقی کرد تا یاری خسته داوی خوئی

خه سمه که ی من که لبی نا هووگیره، خیرسی لاعیبه (نالی)
دوولا: خه سمی شاعیر (شوبهینراو) و که لبی نا هووگیر (پی شوبهینراوی یه که م)،
رووی شوبهاندن: په سستی و خیرسی لاعیب (پی شوبهینراوی دووه م)، رووی
شوبهاندن: له عب کردن.

مه لئ ریگه ی که شه نده یا کوشه نده نه ژده ره یاخو

که مه نده یا ته نابی خپوه تی گه ردوونی گه ردا نه (نالی)
دوولا: ریگه (شوبهینراو) و کوشه نده نه ژده ر (پی شوبهینراوی یه که م)، رووی
شوبهاندن: کوشه نده یی، و که مه ند (پی شوبهینراوی دووه م)، رووی شوبهاندن:
گیروده کردن، و ته نابی خپوه تی گه ردوونی گه ردا ن (پی شوبهینراوی سیه م)، رووی
شوبهاندن: بی کوتایی بوون.

۳ — ۶ — مه عکووس یا مه قلووب و ته شابوه: پیناسه گه ل و نمونه گه ل و
نیستیا که لی جوړاو جوړ بو نه م جوړه لیک چووییه له کتیکه لی به یانا هاتووه و
تیکه ل کردنی نه م پیناسه گه ل و نمونه گه ل بووه ته هوئی نا لوزکانی نه م مه به سه له
زانستی به یان. له خواره وه ده ست نه ده یته به راوه رد کردن و لیک دانه وه ی نه م
پیناسه گه ل:

۱ — نه وه ل شوبهینراویک نه شوبهینن به پی شوبهینراویک و پاشان جیی شوبهینراو
و پی شوبهینراوه که نه گوږن یانی پی شوبهینراو دیننه جیی شوبهینراو و
شوبهینراویش دیننه جیی پی شوبهینراو. رووی شوبهاندنیش نه گوږدی:

له سمی چوارپێیان و توژی سپا زهوی مانگ پوو و زهوی رووی مانگ^۱
لێك چوویی یه کهم: دوولا: زهوی و مانگ، رووی شوبهاندن: درهوشانهوه که لێرهیا
به ووشه ی مانگ روو دهبرپاوه.

لێك چوویی مه عکوس: رووی مانگ و زهوی، رووی شوبهاندن: تاریکی.
نموونه یه کی تر:

پشتی زهوی وهکوو رووی فهلهك له بهر سیلاح

رووی فهلهك وهك پشتی زهوی له بهر توژ^۲
لێك چوویی یه کهم: دوولا: پشتی زهوی و رووی فهلهك، رووی شوبهاندن:
درهوشانهوه.

لێك چوویی مه عکوس: دوولا: رووی فهلهك و پشتی زهوی، رووی شوبهاندن:
تاریکی.

مووم و رووم سپی بوو و رهش روو بوو به موو و موو بوو به رووم^۳

لێك چوویی یه کهم: دوولا: روو و موو، رووی شوبهاندن: رهشی.

لێك چوویی مه عکوس: موو و روو، رووی شوبهاندن: سپییتی.

خهزرا دهلێی زه مینه به چین و خه تایه وه

غهبرا دهلێی سه مایه به شه مس و سوهایه وه (نالی)

لێك چوویی یه کهم: دوولا: خهزرا (ئاسمان) و زه مین، رووی شوبهاندن: جوانی و
بوون خووشی.

^۱ زسم ستوران و گرد سپاه زمین ماه روی و زمین روی ماه

^۲ پشت زمین چو روی فلک گشته از سلاح روی فلک چو پشت زمین گشته از غبار

^۳ مووم و رووم سپید گشت و سپاه روی شد موی و موی شد رویم

ليک چوويي مه عکوس: دوولا: غه برا (زه وي) و سه ما (ناسمان)، رووي شوبهاندن: دره وشانه وه و روناکي.

۲ - نه وه ل شتي به شتيک نه شوبهينن و پاشان به هل گيرانه وهی نه و ليک چووييه و گوړاني جيگای شوبهينراو و پي شوبهينراو ليک چووييکي تر ساز نه کهن هر به و رووي شوبهاندنه وه. که وایه جياوازي نه م نه وعه له ليک چوويي عکس له گهل نه وعی پيشووا نه وه يه که له وي له گهل هل گيرانه وهی ليک چووييه که يا رووي شوبهاندنه که ی نه گوړدري به لام ليره يا رووي شوبهاندن ناگوړدري.

دلی من وه کوو دهمی تهنگی بوتان دهمی تهنگی بوتان وهک دلی من^۱ ليک چوويي يه که م: دوولا: دلی شاعير و دهمی جوانان، رووي شوبهاندن: تهنگي. ليک چوويي مه عکوس: دوولا: دهمی جوانان و دلی شاعير، رووي شوبهاندن: تهنگي.

نه م نه وعه له ليک چوويي مه عکوس له هيندي کتبي مه عانی و به يان و به ديغا له ژير سه رديري «ته شابه» دا هاتوه.

۳ - پي شوبهينراو نه بي کاملتر و مه شهوورتر بي له شوبهينراو، بوچی چونکه نه وه شوبهينراوه که نه بي له پي شوبهينراو رهنګ و جهلا و که مال و هريگري. به لام هيندي جار بو موبالغه يا به هوئی ته ناسييه وه نه م نه سله مه عکوس نه کري و پي شوبهينراو نه شوبهينري به شوبهينراو. که وایه له ليک چوويي مه قلوب يا مه عکوسا شوبهينراو نه کهن به پي شوبهينراو به ئيديغا نه وه که رووي شوبهاندن له ما به هيزتره. وه کوو له م نمونه ی خواره ويا نه بينين:

په پکه خواردنی نه فعی له که مه ندت نه چی

ناگر له نيزه ی ديو به ندت نه چی

¹ دل من چون دهن تنګ بتان دهن تنګ بتان چون دل من

بیر و فکر له رویشتنی سه مه ندت ئه چی

هه تاو له هیممه تی بولندت ئه چی^١

له م دوو دێر شیعره یا چوار لێك چووێ هاتوو (هه ر نیوه دێری لێك چووێك):

لێك چووێ یه كه م: دوولا: ئه فعی و كه مه ندی مه مدووح، رووی شوبه اندن: پیچ خواردنی ترس هینهر.

لێك چووێ دووه م: دوولا: ئاگر و نێزه ی دێوبه ندی مه مدووح، رووی شوبه اندن: سووتانه وه ی جیگاكه ی.

لێك چووێ سیه م: دوولا: بیر و رویشتنی سه مه ندی مه مدووح، رووی شوبه اندن: تیژی و سورعه ت.

لێك چووێ چواره م: دوولا: رۆژ و هیممه تی مه مدووح، رووی شوبه اندن: بولندی.

عه رعه ر عه دیلی قه ددییه یه عنی به رابه رن

سونبول شه بیه ی زولفییه فه رقی نیه مووی (نالی)

لێك چووێ یه كه م: دوولا: عه رعه ر و قه ددی مه عشووق، رووی شوبه اندن: رێکی.

لێك چووێ دووه م: دوولا: سونبول و زولف، رووی شوبه اندن: ره شی و خاوی و بۆن خوشی.

یه می دیده پر له مه رجان، وه ك یه شمی ئابداره

شه به یه شه بیه ی زولفی سیاھی وه ك زوخالی (نالی)

لێك چووێ دووه م: دوولا: شه به و زولفی سیاه، رووی شوبه اندن: ره شی.

٤ - ٦ - موزمه ر: لێك چووێك كه له وته یا به جوړێك هاتبێته ده رپرین كه به

رواڵه ت وه ك لێك چووێ نه یێته پیش چاو و ساختی لێك چووێ نه بی:

^١ پیچیدن افعی به کمندت ماند آتش به سنان دیوبندت ماند

اندیشه به رفتن سمندت ماند خورشید به همت بلندت ماند

بنوښنه برو ټه عني هيلالي سهرى ماهت

چون وه عده يي ماچي سهرى كولمت سهرى مانگه (نالي)

دوولا: برو و هيلالي سهرى مانگ، رووي شوبهاندن: بيچمي كه واني.

كه فرميټسكم له سهر روخساري كيڅي دل شكاو بيني

گوتم: ياخوا له سهر سوورگول نه بينم شه ونميكي تر (هيمن)

دوولا: فرميټسك له سهر روخساري كيڅو شه ونم له سهر سوورگول، رووي شوبهاندن:

نالوزه.

به سهر وم ووت كه راسته سهر كهش و به رزي، كه چي له رزي

كه فهرقيشم بگاته ناسمان به نده ي قه دي يارم (نالي)

دوولا: قه دي يار و سهر و، رووي شوبهاندن: پيكي.

گوتم نه ي ماه دلي من به دلي خوت بکړه

گوتم من به ردي به قيمه ت به كه بابي ناده م (نالي)

دو ليک چووي له م ديږه شي عره يا هاتووه:

ليک چووي ټه كه م: دوولا: دلي يار و به ردي به قيمه ت، رووي شوبهاندن: به نرخي.

ليک چووي دووه م: دوولا: دلي شاعير و كه باب، رووي شوبهاندن: بزراوي.

٥ — ٦ — مه شرووت: شوبهاندني شتيكه به شتيكي تر به مهرجيك كه هيتاني نه و

مهرجه له ناسكي كه لام و باريكي مه عنا زياد نه كا و شوبهيتراو له پي شوبهيتراو له

پيشتر نه كا.

نهرگسي تازه وه كوو چالي چه ناگه يه ك بزانه به مه سول

نه گهر چال له دينار و له زيو بي چه ناگه^١

دوولا: نه رگسی تازه و چالی چه ناگه به مهرچیک که چه ناگه له زینو و چال له زین
بی، رووی شوبهاندن: ئالۆزه.

جگه د له ده ریای نه ئه ووت که س به له پی گه وه ره به خشی ئه و

ئه گه ره له به ره ئه وه نه بوايه که ده ریا قه راغی هه یه^١

دوولا: له پی گه وه ره به خشی مه مدووح و ده ریا ئه گه ره ده ریا قه راغی نه بی، رووی
شوبهاندن: گه وه ره به خشی.

٦ - ٦ - ته فزیل: شتیك ئه شوبهینن به شتیکی تر و پاشان شوبهینراو به هوئی
هیندی تاییه تمه ندیه وه له چاو پی شوبهینراو به له پیشتر دانه نین. لیک چوویی
ته فزیل له راستیا هه ره لیک چوویی مه شرووته به م جیاوازیه وه که له لیک چوویی
ته فزیلا له پیش بوونی شوبهینراو له چاو پی شوبهینراو به شیوه ی مه رج ده ره
نه به دراره و که ره سه ی مه رج له و ته یا نه هاتووه.

زولف ئه گه ره دووکه له، دووکه له به ری گولناری نیه

سه ره گه ره قامه تی، که ی سه رو ی په وان باره ره (نالی)

له م دپه ره شیعه ریا دوو لیک چوویی هاتووه:

لیک چوویی یه که م: دوولا: زولف و دووکه له، ئه گه ره دووکه له به ری گولناری بی،
رووی شوبهاندن: ره شی.

لیک چوویی دووه م: دوولا: قه دی یار و سه رو، ئه گه ره سه رو به ری بی، رووی
شوبهاندن: ریکی.

فه سلێ هاوینی جه هه نتم، فه سلێ ئیستای زه مه ره ره

زه مه ره ره که ی وا به ته ئسیره و جه هه نتم وا به تاو (نالی)

^١ بجز دریا نخواندی کس کف گوهرفشانش را اگر نر بهر آن بودی که دریا را کران باشد

له م دیره شیعره یا دوو لینک چوویی هاتووہ:

لینک چوویی یه که م: دوولا: فهسلای هاوینی حوجره و جهه ننم به و مهرجه ی
جهه ننم به تاوتر بی.

لینک چوویی دووه م: دوولا: فهسلای نیستای حوجره و زه مهریر، به و مهرجه ی
زه مهریر به ته ئسیرتر بی.

که ر بلیم شه مسی ده لای نه و خوش رووه بی پهرده یه

وهر بلیم سه روی ده لای نه و نه حمه قه کوا گوفتو گوئی (نالی)

لینک چوویی یه که م: دوولا: یار و شه مس، به و مهرجه ی شه مس بی پهرده نه بی.

لینک چوویی دووه م: دوولا: یار و سه رو، به و مهرجه ی که سه رو گوفتو گوئی بی.

فەسلى چوارەم:

خۋازە (استعارە)

لە بەحسى لىك چووييا ووتمان كە لىك چوويى چوار كۆلەكەى ھەيە و ووتمان كە
دوو كۆلەكەى سەرەكى ئەو يەنى شوبەيتىراو و پى شوبەيتىراو كە دوولاي لىك چوويى
پى ئەوتىرى ناتوانىن حەزف بىكەين و مەرجى لىك چوويى بوونى يەك لىك چوويى
ئەو ھەيە كە لاي كەمى ئەم دوو كۆلەكەى بىي. بەلام دوو كۆلەكەى تەريەنى رووى
شوبەاندن و كەرەسەى لىك چوويى ئەتوانىن حەزف بىكەين. ئىستە بزانىن كە حەزف
كردنى ئەم كۆلەكانە چ شوئىنىك ئەكاتە سەر لىك چوويى. مەوزووعەكە لەم
نمۇنەگەلەى خۋارەو ھيا لىك ئەدەينەو ە:

رۆژگار ھاپيومى وەك ئەسپۆنى وورد

ھىز و تواناي لى بپيوم دەردە كورد (ھىمن)

لاسه شوپىك بووم غەنىمى دوژمنان

ئىستە ئەنگواوم بە تىرى چلكنان (ھىمن)

سەماى پەريانە دەتگوت لار و لەنجەى

پەرى گول دەبيە شاندن دەست و پەنجەى (ھىمن)

لە كن تو خار و خەس گولزارە بى من

لە كن من خەرمەنى گول خارە بى تو (نالى)

لەو لىك چووييانەى كە لەم چوار دىپە شىعرەيا ھاتوون چوار لىك چوويى ئەخەينە

بەر چاو:

رۆژگار ھاپيومى وەك ئەسپۆنى وورد

لاسه شوپىك بووم غەنىمى دوژمنان

سەماى پەريانە دەتگوت لار و لەنجەى

خهرمه نی گول خاره بی تو

له لیك چوویی نه وه لئا هه ر چوار كوله كه ی لیك چوویی هاتوو (شاعیر، نه سپوونی وورد، هاپران، وهك). له لیك چوویی دووهه ما كه ره سه ی لیك چواندن چه زف كراوه (شاعیر، لاسه شوپ، غه نیمی دوژمنان). له لیك چوویی سیهه ما رووی شو بهاندن چه زف كراوه (لار و له نهجی كیز، سه ما ی په ریان، ده تگوت). له لیك چوویی چواره ما هه م كه ره سه ی لیك چواندن چه زف كراوه و هه م رووی شو بهاندن (خهرمه نی گول، خار). بابزانین ناخو ئه م چه زفانه له ته ئسیری لیك چووییان زیاد كردوو یان كه م؟ له لیك چوویی یه كه ما په یوه ندی نیوان دوولای لیك چوویی به كه ره سه ی «وهك» هاتوو ته ده ربیرین كه وایه موخاته ب تی ئه گا كه دوولای لیك چوویی له پوانگه ی خودی شاعیریشه وه ته واو وهك یهك نین. هه ر نه ونه یه كه شیوه ی یهك نه دهن. له لیك چوویی دووهه ما دوولای لیك چوویی بی واسیته به یهك نیسبهت دراو، و كه ره سه ی لیك چواندن له ئارایا نیه، كه وایه موخاته ب و تی ئه گا كه لیك چوویی دوولا نه ونده زوره كه له روانگه ی شاعیره وه عهینی یهكن. كه وایه پی داگرتنی شاعیر له لیك چوویی دووهه ما له سه ر لیك چوونی دوولا له چاو لیك چوویی یه كه م زیاتره. هه ر به م هویشه وهیه كه به م جوړه لیك چوویی نه ئین موئه ككه د واته پی له سه ر داگیراو. له لیك چوویی سیهه ما رووی شو بهاندن چه زف كراوه و ته سه وور و ته جه سسومی نه و خراوه ته نه ستوی خودی موخاته ب، به پیچه وانه ی لیك چوویی یه كه مه وه كه رووی شو بهاندنه كه (هاپران) به ئاشكرا ده ر براوه. كه وایه موخاته ب له لیك چوویی یه كه ما ته نیا یهك په یوه ندی له بهینی دوولای لیك چوویی نه توانی قایل بی، له حالئكا كه له لیك چوویی سیهه ما موخاته ب به پی زهوق و تی گه یشتنی خو ی په یوه ندیگه لیكی جوړاو جوړ به جیا جیا یا هاوكات نه توانی له بهینی دوولای لیك چوویی قایل بی. واته شاعیر و لاسه شور ئه گونجی له باری ئازایه تی وه وهك یهك بن یان له باری قوژی و

جوانیه وه، یان له باری داناییه وه یان له هه موو باریکه وه. هه بهم هوپیه وه لیك چووپی سیهم به پیی پله خه نی تر و به ته ئسیرتره له لیك چووپی یه که م. لیك چووپی چواره م مه زییه تی لیك چووپی دووهم و سیهم می پیکه وه، یه ک جی هه یه و ره ساتر و به ته ئسیرتره له سی نه وعی پیشوو. بهم هوپیه وه لیك چووپی به لیغی پی نه ووتری. به دوی نه م به حسه یا نه م پرسیاره دپته پیشه وه که ئایا نه گه ر یه کی له دوو کو له که ی سه ره کی یه عنی دوولای لیك چووپی هه زف که ی ن دیسان ته ئسیری لیك چووپی زیاتر نه بی یا خه یر؟ جواب موسبه ته. به لی به پاسی هه ر وه کوو هه زفی که ره سه ی لیك چووپی و رووی شو به اندن نه بیته باعسی به هیتر بوونی لیك چووپی هه زفی یه کی له دوولا که شی دیسان ته ئسیری نه و زیاتر نه کا چونکه له م حاله یا نه ک هه ر ته سه ووری په یوه ندی به ینی دوولا نه که وپته نه ستووی موخاته ب به لکوو موخاته ب نه بی یه کی له دوو لای لیك چووپی که ش به چالاکی زه ینی خو ی و به هیزی زه وق تی بگا. هه ر بهم هوپیه وه ته ئسیری وه ها لیك چووپی که به پیی پله زیاتره له چوار نه وعی پیشوو. به لام وه ها وینه ییك ئیتر ناتوانین به لیك چووپی ناو به رین چونکه هه ر وه کوو پیشتر ووتمان لیك چووپی له حالیکه لیك چووپی که دوو کو له که ی سه ره کی نه و، یانی شوبه یتراو و پی شوبه یتراو، مه علوم بی. لیك چووپی کی تیك گوشراو که سی کو له که ی نه و هه زف و ته نیا یه کی له کو له که سه ره که کانی نه و زیکر کرابی، خوازه (استعاره) ی پی نه ووتری.

خوازه لیك چووپی که یه کی له دوولای نه و هه زف کرابی و له عه ویزا شتی له مولازیما ت و مونسباتی لای هه زف کراو له ووتیا هاتی بو نه وه ی موخاته ب رینوینی بکا بو لای هه زف کراو و بو نه سللی لیك چووپی. بهم جو ره تی نه گه ی ن که خوازه وینه یه که زور ره ساتر و به هیتر له لیك چووپی. خوازه به بنه مای نه ده بیات نه درپته قه له م و به پیچه وانیه مه جاز و لیك چووپی که له زمانی روژانه شا به کار نه برین، تاییه تی زمانی نه ده بیه.

نوځته: خوازه چوار کولکه‌ی هیه. دوو کولکه‌ی سهره‌کی نه و دوولای نه وه که هه‌مان دوولای لیک چووییکه که بنه‌ما و ژیرساختی خوازه پیک دینی و «لی خوازارو» (مستعار منه) و «بوخوازارو» (مستعار له) ی پی نه‌ووتری. لی خوازارو واته به نه‌مانه‌ت وهرگیراو له و که هه‌مان پی شوبه‌پنراوه و بویه وای پی نه‌لین چونکه شتی که له و به نه‌مانه‌ت نه‌خوازین بو شوبه‌پنراو. بوخوازارو یانی به‌نه‌مانه‌ت وهرگیراو بو نه و که هه‌مان شوبه‌پنراوه و هوئی نه‌م ناوانانه نه‌ویه که شتی بو نه و به نه‌مانه‌ت وهرگیراو. کولکه‌ی سیپه‌م «خوازارو» (مستعار) که هه‌مان ووشه‌ی خوازه‌یه که له «لی خوازارو» وهرگیراو بو «بو خوازارو». وکولکه‌ی چواره‌م «جامیع» ه یانی نه‌ویه که به‌ینی دوولای خوازه جه‌مع نه‌کاته‌وه و له و دوانه‌یا هاویه‌شه وه‌ودای په‌یوه‌ندی نه‌وانه. جامع هه‌مان رووی شوبه‌باندنه. که وایه کاتی نه‌لین: «که‌س له ده‌وره‌ی نه‌رگست دا به‌هره‌ی نه‌برد له سلّامه‌ت»، نه‌رگس خوازه‌یه چونکه به‌مانای چاوه نه‌ک گولی نه‌رگس. چوارکولکه‌ی نه‌م خوازه‌ش ناوا نه‌که‌وئ: «نه‌رگس»، یانی نه‌و گوله‌ی که خارج له‌زه‌ینی نیمه‌یا ووجودی هیه، لی خوازارو و «چاو» بو خوازاروه. خوازارو (مستعار) ووشه‌ی نه‌رگسه چونکه نه‌رگس که ناوی نه‌و گوله‌یه له نه‌سلّا ته‌عه‌للو‌قی به‌و هیه به نه‌مانه‌ت وهرمان گرتووه بو ناوانانی چاو. جامع که رووی شوبه‌باندنی لی خوازارو و بو خوازاروه شکلی نه‌رگس و چاوه. به پی نه‌ویه که ووترا خوازه به‌سته به‌وه که کامه لای لیک چوویی حه‌زف بکری، دوو جوړی سهره‌کی هیه: ۱ — موسه‌رره‌حه (مُصْرَحَه) ۲ — مه‌کنییه.

خوازه‌ی موسه‌رره‌حه:

لیک چووییکه که شوبه‌پنراوه‌کی حه‌زف کراوه و پی شوبه‌پنراوه‌کی له جپی شوبه‌پنراو کراوه‌ته کار و هیندی له‌مونا‌سبات و مولایماتی شوبه‌پنراوی حه‌زف کراو له

که لاما هاتووێ تا مانبعی ئێرادهی مه‌عنای سه‌ره‌کی پێ شو به‌پێنراو بێ. بۆ نموونه له دێره شیعرێ خوا ره وه یا:

له‌ علی شه‌ ککه‌ر باری تو تیراوه شه‌ ککه‌ر بارییه

لێوی می‌هنه‌ت باری من بێ ئاوه باری گرتوو (نالی)

له‌ عل شه‌ ککه‌ر بار نابێ و له به‌ رانه‌ر لێویشا به‌ کار نابێ، که‌ وایه له‌ عل لێره یا به مه‌عنا یێک جگه‌د له مه‌عنای راسته‌ قینه‌ی خوێ کراوه ته‌ کار. هه‌ر وه‌ کوو له به‌ خشی مه‌جازا به‌ دوور و درێژی لێکمان داوه، به‌م نه‌وعه له به‌ کاره‌یتانی ووشه ئه‌ ووتری مه‌جاز. ئیستا ئه‌ گه‌ر ئه‌م به‌ کاره‌یتانه مه‌جازیه بده‌ینه به‌ر زه‌ین، ئه‌ بینین که‌ عه‌لاقه و په‌یوه‌ندی به‌ینی مه‌عنای مه‌جازی و حه‌قیقی جگه‌د له لێک چوویی هه‌چی تر نه‌یه و ووتمان که مه‌جازی که په‌یوه‌ندییه‌ که‌ی لێک چوویی بێ خوازه (استعاره‌) ی پێ ئه‌ ووتری. به‌ واتایه‌کی تر خوازه مه‌جازیه که به‌ نه‌ما که‌ی لێک چوویی. به‌م جو‌ره مه‌جاز و لێک چوویی له خوازه یا یه‌ک ئه‌ گه‌رنه‌وه و خوازه و یه‌نه‌ یێکه که هه‌م مه‌جازه و هه‌م لێک چوویی. له‌م نموونه یا شاعیر ئه‌ وه‌ل له زه‌ینی خویا لێوی یاری شو به‌هاندوو به له‌ عل پاشان بۆ ئه‌ وه‌ی که ئه‌م لێک چوویی به‌ و په‌ری ته‌ ئسیری گونجاوه وه ده‌رپری سێ کو‌له‌ که‌ی ئه‌و، واته شو به‌پێنراو و که‌ ره‌سه‌ی شو به‌اندن و رووی شو به‌اندنی، حه‌زف کردوو و ته‌نیا پێ شو به‌پێنراوی له ووته‌ی خویا هه‌یناوه. به‌ ئام بۆ ئه‌ وه‌ی موخاته‌ب به‌توانی په‌ی به‌م نوکته‌یه به‌ری که پێ شو به‌پێنراو لێره یا نه‌ک به مه‌عنای راسته‌ قینه‌ی خوێ به‌ لکوو به مه‌عنای شو به‌پێنراو به‌ کار براوه، هه‌ندێ له مونا سیباتی شو به‌پێنراوی حه‌زف کراوی (لێو و شه‌ ککه‌ر باری) له‌ گه‌لا هه‌یناوه.

خوازه‌ی مه‌کنییه یان بیلکینایه :

ئه‌ گه‌ر له دوولای لێک چوویی پێ شو به‌پێنراو حه‌زف کری و شو به‌پێنراو به‌م یه‌نیه‌ وه و هه‌ندێ له مونا سیبات و مولایماتی پێ شو به‌پێنراوی حه‌زف کراو به عینوانی قه‌رینه‌ی

لادەر له كه لاما بېت به وه نه لێن خوازه ی مه كنیه. بو وینه له دیره شیعی
خوازه وه یا:

گول به دهم بادی سه باوه پێكه نی بولبول فیری

یه عنی عاشق لازمه دوور بی له یاری بی وه فا (نالی)

شاعیر له زهینی خویا گولی شوبهینراوه به ئینسان پاشان پی شوبهینراوی که
ئینسانه هه زف کردوه و ته نیا گولی که شوبهینراوه له و ته یا هیناوه و هیندی له
مونا سیباتی پی شوبهینراوی هه زف کراو (پێکه نین) ی داوه ته پال نه. که وایه گول
لیره یا خوازه ی مه كنیه یه.

نوخته ١: له به یه کدا گرتنی دوو نهوعی سه ره کی خوازه یه عنی خوازه ی
موسه رره هه و خوازه ی مه کیه دا نوخته یه ک گرینگه و نه ویش نه وه یه که نه م دوو
جوړه خوازه له جهه تی نه وه وه که بنه ما و ژیر ساخته که یان لیک چوویه و له
هه رکامیانایه کی له دوولای لیک چوویی هه زف و به جی نه وه هیندی له مونا سیباتی
کو له که ی هه زف کراو زیکر کراوه، له یه که نه چن. به لام له جهه تی کی دیکه وه یه کجار له
یه که جیاوازن و نه ویش نه وه یه که له خوازه ی موسه رره هه یا کاتی که شوبهینراو
هه زف نه کری پی شوبهینراوی زیکر کراو جیگه ی نه وه نه گریتته وه و به مه عنای نه و
به کار نه بری، بو وینه کاتی که نه لێن «له علی شه که ره یاری تو تیراوه» هه ره کوو له
سه ره وه لیکمان داوه لیره یا له عل که پی شوبهینراوه له جیگه ی شوبهینراوی هه زف
کراو (لیو) به کار براوه، به لام له خوازه ی مه کنیه دا شوبهینراوی زیکر کراو جیگه ی
پی شوبهینراوی هه زف کراو ناگریتته وه و به جیگای نه و به کار نابری. بو وینه کاتی که
نه لێن «گول به دهم بادی سه باوه پێکه نی» گول که شوبهینراوه لیره یا به مه عنای
ئینسان به کار نه براوه به لکوو هه ره مه عنای خوی که گو له نه گه یینی و ته نیا یه کی له
مونا سیباتی ئینسانی پی نیسه ته دراوه. که وایه نه وه ی که ووتمان خوازه له

لاییکه وه لیک چوویی و له لاییکی تره وه مه جازه (به معنای مه جازی ووشهیی)، ته نیا له باره ی خوازه ی موسه رره چه وه راست دهردی و خوازه ی مه کنیه له نهوعی مه جازی ووشهیی نیه به لکوه له نهوعی مه جازی عه قلیه. به نه زهر نه گا که ئیستیلاهی «مه جازی عه قلی» له کتیبگه لی به لاغه تی قه دیما ته نیا به مه به سستی ئاسانکاری له دابه ش کردن و ریک خستنی ئهم نهوعه وینه یه له گه ل مه جازی ووشه ییا داهینراوه، نه گه ر نا خوازه ی مه کنیه په یوه ندییکی له گه ل مه جازا نیه. به هر حال له حالیکا که ئهم ئیستیلاحه ش قه بوول بکه یین دیسان ئه بی ئاگادار بین که مه جازی عه قلی (نیسبه ت دانی کارگه ل و خاسیه تگه لی شتیکی به شتیکی دیکه) له گه ل مه جازی ووشه یی (به کار هینانی ووشه له غهیری مه عنای راسته قینه ی خو یا) جیاوازی بنه مایی و ماهه ویان هه یه.

نوکه ٢: خوازه ی مه کنیه به پئی نه وه که پئی شوبهینراوی هه زف کراو چی بی سی جوړی هه یه:

١ - پئی شوبهینراوی هه زف کراو ئینسان بی واته کارگه ل و مونا سیباتی ئینسان به غهیری ئینسان نیسبه ت بده یین، بو وینه:

دهس به ندیانه دین و دهچن سهرو و ناروهن

ساحیب کولاه و سایه و بهرگن وه کوو مولووک (نالی)

دهس به ند گێژان که له کارگه لی تاییه تی ئینسانه نیسبه ت دراوه به سهرو و ناروهن. به م جوړه له خوازه ی مه کنیه له به لاغه تی فره نگیا ئه لاین «پیرسوئیفیکا سیون» که به مه عنای که سایه تی به خشینه و له فارسیشا ووشه ی «تشخیص» یان بو به کار هیناوه.

٢ - پئی شوبهینراو گیانداریکی غهیره ئینسان بی. یانی کارگه ل و مونا سیبه تگه لی تاییه تی گیانداران به شتیکی بی گیان نیسبه ت بدری، بو وینه:

حوجره که ئاوس بوو، وه عده ی خوئی به هاری بوو بزئی

وه زعی حه ملی که وته پایز نابه کام و ناته واو (نالی)

له به لاغته تی فهره نگیا به م جوړه وینه سازه نه ووتری «ئانیسم» که له فارسیا به
«جاندار انگاری» وه رگپ دراوه.

۳ - پی شوبهینراو خوئی بوونه وهریکی بی گیانه که خاسیه ته کانی به بوونه وهریکی
تر نیسه به دراوه، بو وینه:

ره وغه نی دیده م رژیاه سهر کیتابی خه تتی خوم

چاو له ئیشی نه و سپی نووریش به سهر نه ودا سه قهت (نالی)

دیده شوبهینراوه به چرا و ره وغه ن رژیان که خاسیه تی چرایه دراوه ته پال دیده.

جوړه کانی تری خوازه:

ههر کام له دوو جوړه سهره کیه که ی خوازه که ناومان بردن خوئیان په لگه ل و
جوړگه لیکیان هه یه.

جوړگه لی خوازه ی موسه رره ده:

خوازه ی موسه رره ده له باری قووه ت وئه ندازه ی کاریگه ری و دهره جه ی یه کیتی
دوولا که یه وه به سی جوړ دابه ش نه کری:

۱ - خوازه ی موجه رره ده:

خوازه ییکی موسه رره ده یه که له ودا موناسیباتی شوبهینراوی هه زف کراو زیاتر له
موناسیباتی پی شوبهینراوی زیکر کراو هاتبی، بو وینه:

سوق مه ستووری رووت و موفلیسی خسته ته مه ع

سهیری خالی بی حیساب و ماچی له علی بی به ها (نالی)

له عمل خوازه یه بو لئو. ماچ کردن و سهیری خالی بی حیساب کردن و بی به هایی
له گه ل لئو موناسیه تیان هه یه و له گه ل له عمل موناسیه تیان نیه.

چه نده خوشه دابنیشین دوو به دوو نه من و گولم

داکه ویتن موددهعی له و خواره هر وهك دهستی کهر (نالی)

گول خوازهیه بو مه عشوق، دوو به دوو دانیشتن و داکه وتنی موددهعی له گه ل
مه عشوق مونا سیبه تیان ههیه نه که له گه ل گول.

ئه و چاوه غه زاله فه ته راتی سه ر و ماله

ئه و نه رگسه کاله نه منی هیشت و نه کالّا (نالی)

نه رگس خوازهیه بو چاو. نیوه دیپری یه که م که باسی چاو و فه ته راتی سه ر و مال
بوونی ئه کا و هه روه ها «نه منی هیشت و نه کالّا» که په یوه ندی به نیوه دیپری
یه که مه وه ههیه، له گه ل چاو مونا سیبه تیان ههیه و له گه ل نه رگس مونا سیبه تیان نیه.
کوپ تازه و ته پ مادام ساده وه کوو خوشکی بی

ئه ماما که پوو سه بزه، دیبا کوپ و زیبا کچ (نالی)

سه بزه خوازهیه بو مووی ریش و سمیل، تیکرای نیوه دیپری یه که م و هه روه ها
ووشه گه لی کوپ و کچ په یوه ندی و مونا سیبه تیان له گه ل موو ههیه نه که له گه ل سه بزه.
نوکه ته: هه ر وه کوو له سه ره وه لی کمان داوه، له خوازه ی موسه ره ره حه یا مه رجی
خوازه بوون ئه وهیه که یه کی له مونا سیباتی شوبه یترای حه زف کراو له که لاما هاتبی
که له ئیراده ی مه عنای راسته قینه ی پی شوبه یترای زیکر کراو مانع بی. که وایه ئه م
مونا سیبه ته که قهرینه ی لاده ری پی ئه لئین له ته عیینی موجه ره ده و موپه ششه حه
بوونی خوازه یا به حیساب نایی. به واتاییکی تر خوازه ییک که ته نیا قهرینه ی لاده ری
ببی، یانی ته نیا یه کی له مونا سیباتی شوبه یترای حه زف کراو له و ته یا هاتبی و له
مونا سیباتی پی شوبه یترای زیکر کراو شتی نه هاتبی، به خوازه ی موته قه دا نه ری.

۲ — خوازهی موتله قه :

خوازهی موسهرره حهییکه که جگه د له قهرینهی لادهر مونا سیباتی هیچکام له دوو لای خوازه له و دا زیکر نه کرابی یان به گویرهی به رانبهر مونا سیباتی ههر دوولای تیا زیکر کرابی. نمونهی جوړی نه وه ل:

بو گریه یی تو ره نگه منیش هینده بگرییم

که وهر برژینین به بولندی قه د و باللات (نالی)

که وهر خوازه یه بو فرمیسک و گریهش قهرینهی لادهره، جگه د له قهرینهی لادهر مونا سیباتی هیچکام له دوولا زیکر نه کراوه.

نمونهی جوړی دووه م:

ماهی من ته نها مه هیکه سه د نوجومی مه خو کرد

یاری من ته نها گولیکه سه د هزاری گرتووه (نالی)

ماه خوازه یه بو مه عشوق «من» قهرینهی لادهره، سه د نوجومی مه خو کرد له مونا سیباتی مانگه و یاری من که له نیوه دیپی دووه ما هاتووه له مونا سیباتی مه عشوقه. که وایه خوازه خوازهی موتله قه یه.

نه ی شه مع! بترسه له هه ناسه م که بگاته

نه و دووکه لی زولفه که په ریشانه به بایی (نالی)

شه مع خوازه یه بو مه عشوق، حاله تی مونا دا قهرینهی لادهره، دووکه ل له مونا سیباتی شه مع و زولف له مونا سیباتی مه عشوقه که وایه خوازه خوازهی موتله قه یه.

من گریه، نه تو خه نده به یه کدی ده فروشین

من له علی به ده خشان و نه تو لولوثی لالا (نالی)

له‌علی به‌ده‌خشان خوازیه بوّ فرمیسکی شاعیر و قهرینه‌ی لادەر گریه‌یه که له نیوه دپیری یه‌که‌ما هاتووه. هه‌روه‌ها لوئلوئی لالا خوازیه بوّ ددانی مه‌عشوق که له کاتی پێکه‌نینا ده‌رئه‌که‌وئ و قهرینه‌ی لادەر خه‌نده‌یه که له نیوه دپیری یه‌که‌ما هاتووه. گریه و خه‌نده مونا‌سیبه‌تن بوّ یه‌کتری و له‌عل و لوئلوئیش مونا‌سیبه‌تن بوّ یه‌کتری، که‌وایه ئه‌م دوو خوازه هه‌ردووکیان خوازه‌ی موته‌له‌قهن.

٣ — خوازه‌ی موره‌ششه‌حه :

خوازه‌یه‌یکێ موسه‌ره‌حه‌یه که له‌و دا مونا‌سیباتی پێ شو‌به‌یتراو (لیّ خوازراو) زیاتر له مونا‌سیباتی شو‌به‌یتراو (بوّ خوازراو) زیکر کرا بیّ.

له‌و باغه دوو نه‌و نه‌مام پوا بوون بیّ وینه له‌ناو به‌هه‌شتی خوا بوون (هه‌ژار) دوو نه‌ونه‌مام خوازیه بوّ دوو کیژ، قهرینه‌ی لادەر له دپیره شی‌عهره‌کانی سه‌ره‌وه‌یا هاتووه باغ له مونا‌سیباتی نه‌مام و به‌هه‌شتیش که به‌شیوه‌ی باغه هه‌ر له مونا‌سیباتی نه‌مامه. که‌وایه خوازه‌ی موره‌ششه‌حه‌یه.

له کن ئه‌و جه‌وه‌ره فه‌رده له هه‌یوولا نیه باس

له حیکه‌م په‌روه‌ری بوو‌عه‌لی سینا نیه باس(نالی)

جه‌وه‌ری فه‌رد خوازیه بوّ مه‌عشوق، قهرینه‌ی لادەر له دپیره شی‌عهره‌کانی پێشوا هاتووه. هه‌یوولا و حیکه‌م په‌روه‌ری بوو‌عه‌لی سینا له مونا‌سیباتی جه‌وه‌ری فه‌رده، که‌وایه خوازه‌ی موره‌ششه‌حه‌یه.

تاقانه یه‌تیمی خه‌له‌فی ئاخ‌ری نیسان

توۆ خوش بی، سه‌ده‌ف بووبه‌ فیدات، دوور بی له‌ ئافات(نالی)

یه‌تیم به‌ مه‌عنای دوورپ‌ری یه‌تیমে که خوازیه بوّ مه‌مدوح. ئاخ‌ری نیسان و سه‌ده‌ف له مونا‌سیباتی دوورپ‌ن، که‌وایه خوازه‌ی موره‌ششه‌حه‌یه.

خواجه ته خييلييه:

له په له کانی خواجهی مه کنییه. ووتمان خواجهی مه کنییه بهم هوښو بهم ناوه ناو نه بری که ویزره له م چه شنه خواجهیا وشه ی خوازاو (مستعار) به مه عنای راسته قینه ی خو ی به کار نه با و لیک چوویک که بنه مای نه وه له دلیا نه یه یتته وه و مبادام که بیهو ی نه م لیک چووییه ناشکرا کا نه بی یه کی له موناسیباتی پی شوبه یتراوی حه زف کراو و داپوشراو بداته پال شوبه یتراوی زیکر کراو. نیسبت دانی یه کی له موناسیباتی پی شربه یتراوی حه زف کراو به شوبه یتراوی زیکر کراو که نه یتته هو ی ناشکرا بوونی خواجهی مه کنییه، ته خیل له خواجهیا یان خواجهی ته خييلييه پی نه ووتری. که وایه خواجهی مه کنییه تا له گه ل ته خیل هاوړی نه بی، ناشکرا نابی و قابیلی تی گه یشن و لی حالی بوون نیه.

نوکه ۱: به له بهرچاو گرتنی پیناسه ی سهره وه چاکتر وایه که وشه ی ته خييلييه له سهردیپی مه کنییه یا زیاد بکه ین و هه میسه پی بلین خواجهی مه کنییه ته خييلييه چونکه نه م دوانه قهت له یه کتری جیا نین و به دوو جوړی جیاواز نایینه نه ژمار به لکوو دوو پله له یه ک شتن که ته نیا به گوږه ی ئینتیزاعی و له زهینا له یه ک جیا نه کرینه وه.

نوکه ۲: خواجهی مه کنییه ته خييلييه نه گهر خارج له رسته، یانی به شیوه ی تا قمه ی ئیسمی بیت، یه کی له دوو شیوه ی خواره وه ی هه یه:

هلف - لیک دراوی ئیزاف: له م حاله یا موزاف یه کی که له موناسیباتی پی شوبه یتراو و موزافون ئیله یه شوبه یتراوه، وه کوو: روخساری سوبج، چنگی مهرگ.

ب - لیک دراوی وه سفی: له م حاله یا شوبه یتراو مه وسووفه و سیفته یه کی که له موناسیباتی پی شوبه یتراو که به شوبه یتراو نیسبت دراوه، وه ک: عه زمی تیزره و، مهرگی خوینخوړ.

جگه د له وهی که ووترا خوازه له روانگه گه لێکی دیکه شه وه دابهش نه کری به
جوړگه لێکی تر:

خوازه ی ویفاقیه و خوازه ی عینادییه

خوازه ی ویفاقیه: نه وهیه که کو بوونه وهی دوولای ئه و (لی خوازارا و بو خوازارا)
له که سی یان شتیکا مانعی نه بی، بو وینه:

نامرم چونکه من زینووم که تووی ووته م بلاو کردووه ته وه^١
زینوو خوازهیه بو ناودار و به ناوبانگ. زینوو بوون و به ناوبانگ بوون کو بوونه وه یان
له ووجودی شه خسیکا نه گونجی که وایه نه خوازهیه خوازه ی ویفاقیهیه.

خوازه ی عینادییه: پیچه وانه ی خوازه ی ویفاقیهیه و خوازه ییکه که کو بوونه وه ی
دوولای ئه و (لی خوازارا و بو خوازارا) له یه که شه خسی یان یه که شتا نه گونجی، بو
وینه:

ئافهرین بو دلی نه رمی تو که وا بو خیر له سه ر کوژراوی خوت بو نوێژ هاتووی^٢
کوژراو خوازهیه بو عاشقی پاک تاو. کوژراو بوون و عاشق بوون له ووجودی
شه خسیکا پیکه وه ناگونجین، که وایه نه خوازهیه خوازه ی عینادییهیه.

خوازه ی ته هه گکومییه: جوړیکه له خوازه ی عینادییه و به م جوړهیه که بو ته نز و
پیکه نین که سی یان شتی به وشه ییکی پیچه وانه ی راسته قینه ناو به رن.

ناسیح ووتی پیم که جگه د له خه م چ هونه ریکی هیه عیشق

ووتم نه ی خواجه یی عاقل هونه ری چاکتر له مه^٣

^١ غمزم ازیرا که من زنده ام که تخم سخن را پراکنده ام (فردوسی)

^٢ آفرین بر دل نرم تو که از هر ثواب کشته ی خویش را به نماز آمده ای (حافظ)

^٣ ناصحم گفت بجز غم چه هنر دارد عشق گفتم ای خواجه ی عاقل هنری بهتر از این (حافظ)

خواجه‌ی عاقلؑ بوّ پیکه‌نین به مه‌عنای خواجه‌ی نه‌زان به‌کار براوه.

شیخ پیکه‌نی و پی ووت نه‌ی سه‌لیم نه‌مه داری عیلمه نه‌ی عه‌لیم^۱

سه‌لیم و عه‌لیم هه‌ردوو بوّ پیکه‌نین به مه‌عنای نه‌زان هاتووه.

خواجه‌ی نه‌سلویه و ته‌به‌عییه : خواجه له رووی ووشه‌ی خوازراوه‌وه به دوو جوّری

نه‌سلویه و ته‌به‌عییه دابه‌ش نه‌کری:

خواجه‌ی نه‌سلویه : خواجه‌ی نه‌سلویه خواجه‌ییکه که ووشه‌ی خوازراوی نه‌و ناو(اسم)

بی. نه‌لّهت نه‌بی ناگادار بین که به‌گویره‌ی ئاسایی ناوی جنس (اسم جنس) یان ناوی

عام (اسم عام) ه که نه‌کرّته خواجه و ناوی تاییهت (اسم خاص) کاتی نه‌توانی بیته

خواجه که مه‌عنای عامی هه‌بی.

ماهی من ته‌نها مه‌ییکه سه‌د نووجومی مه‌حو کرد

یاری من ته‌نها گوئیکه سه‌د هه‌زاری گرتووه (نالی)

ماه که خواجه‌یه بوّ مه‌عشوق له جوّری خواجه‌ی نه‌سلویه‌یه.

خواجه‌ی ته‌به‌عییه : خواجه له کار(فعل) دا خواجه‌ی ته‌به‌عییه‌ی پی نه‌ووتری.

وادیاره هوّی نه‌م ناوانانه نه‌وه‌یه که خواجه له نه‌سل دا له ناو (اسم) دایه و خواجه له

کار(فعل) دا به په‌یره‌وی و ته‌به‌عییهت له ناوه.

نه‌گه‌ر پییکه‌نی به ده‌ستی منه‌وه قه‌دح سه‌یر نیه

چونکه زوّر گریا به ده‌ستی منه‌وه شمشیر^۲

پیکه‌نین و گریان به ته‌رتیب خواجه‌یه بوّ «بریه دان له به‌ر پری» و «خوین

رژاندن» که هه‌ر دووکیان خواجه‌ی ته‌به‌عییه‌ن.

^۱ شیخ خندید و بگفتش ای سلیم این درخت علم باشد ای علیم (مولانا)

^۲ اگر بخندت در دست من قدح نه عجب که بس گریست فراوان به دست من شمشیر

خوازهی لیك دراو یان ته مسیلی:

خوازهییکه که له ودا له فزی خوزراو(مستعار) رسته یه نهك وشه. ئاساییه که له وهها خوازهییکا جامع (رووی شوبهاندن) و دوولای خوازەش لیك دراو بن.

خوش سوڤ ده میکه که به خهنده دهنووینی

بهس زه پرهیی خورشید له زه پریکی سوهادا (نالی)

زه پرهی خورشید خوازیه بوّ دادن و زه پرهی سوها خوازیه بوّ دهم.

تا چه من ئارا له سه ره ئه سلّی درهختی لا نه دا

فه رعی تازه خورپهم و بهرز و بوله ند بالّا نه بوو (نالی)

ئه سلّی درهخت لادان و خورپهم بوونی فه رعی تازه خوازیه بوّ مردنی سلیمان

پاشا و له سه ره تهخت دانیشتنی ئه حمه د پاشای کوری.

فه سلی پیتجه م:

کینایه

کینایه له له فزا به واتای پیچراوه و به توئیکل قسه کردن و له نیستیلاهی زانستی به یانا ووته ییکه که دوو مه عنای ببی، یه کی نزیك و زوو به دهسته وه دهر و نه ویترو دور و درهنگ به دهسته وه دهر و له بهینی ئەم دوو مه عنایا مولایمهت بهر قه رار بی. له کینایه یا زهینی موخاته ب له وه له مه عنای نزیك تی ئەگا (مه عنای ته حتولله فزی و قاموسی) و پاشان به تی پهرین له وه مه عنایه ئەگاته مه عنای دووه م که مولایمی ئەوه، بو وینه کاتی که ئەلین فلانی ئاوزهنگی دریزه، بیسهر ئەوه له تی ئەگا که ئاوزهنگی ئەو که سه دریزه به لام پاشتر به لازیمه ی دریز بوونی ئاوزهنگی که بالآ به ریزه په ی ئەبا. که وایه له کینایه یا هر دوو مه عنای دور و نزیك راسته به لام مه عنای ئەوه له مه بهستی ویزه ر نیه به لکوو مه عنای دووه م مه بهستی و مه نزوری ئەوه.

فه رقی مه جاز و کینایه و نیهام:

ئه زانین که نیهام له به دیعا له سه نه تگه لی مه عنه وی دیته ئەژمار و ئەوه یه که له فزی (ووشه یان ووته) بێتن که دوو مه عنای لی وه دهست که وی و له عهینی حالآ ئەم دوو مه عنایی بوونه ی له فز زهرافهت و لوتفی بدا به ووته. ئەلبه ته له نیهامیشا یه کی له مه عناکان نزیك و زوو به دهسته وه دهره و مه عناکه ی تر دور و درهنگ به دهسته وه دهره و زهین ئەوه له مه عنای نزیك تی ئەگا و پاشان به مه عنای دور ئەگه یی، بو وینه:

له روت و قوتی وهك من روو مه پووشه

که وه سلی تویه قوتی عاشقی روت (نالی)

ووشه‌ی «رووت» له کوتایی نیوه‌دیپری دووه‌ما دوو‌مه‌عنای هه‌یه: یه‌کێ یانی «رووی تو» و ئه‌وێتر یانی «رووت و قووت». که وایه مه‌جاز و کینایه و ئیهام هه‌ر کامیان دوو مه‌عنایان هه‌یه به‌لام جیاوازیگه‌لیکیان هه‌یه، به‌م جوړه: له مه‌جازا ته‌نیا مه‌عنای دووه‌م راسته و قهرینه‌ی لادهر مانعێ ئیراده‌ی مه‌عنای ئه‌وه‌ل ئه‌بێ به‌لام له کینایه و ئیهاما هه‌ر دوو مه‌عنا راستن. کینایه و ئیهامیش دوو جیاوازی گرینگیان له‌گه‌ل یه‌که‌ هه‌یه، ئه‌وه‌ل ئه‌وه‌یه که له ئیهاما هه‌ر دوو مه‌عناکه وه‌که یه‌که مه‌به‌ستی وێژهره به‌لام له‌کینایه‌یا نه‌گه‌ر چی هه‌ر دوو مه‌عناکه راستن، ته‌نیا مه‌عنای دووه‌م مه‌به‌ستی وێژهره جیاوازیکی تری ئه‌وان له‌وه‌دایه که له‌کینایه‌یا هه‌ر دوو مه‌عنا به‌یه‌که‌وه مولازیم به‌لام له ئیهاما مولازیم نین و ته‌نیا له لێک چوویی له‌فزییه‌وه دێن.

نوکه: له ئیستیلاخی مه‌نتیقییونا ناو (اسم) دوو نه‌وعه: موته‌حیدولمه‌عنی واته ناوی که‌ته‌نیا یه‌که مه‌عنای هه‌یه و موته‌که‌سسیرولمه‌عنی یانی ناوی که‌چهند مه‌عنای هه‌یه. ناوی موته‌که‌سسیرولمه‌عنی خوێ دوو جوړه: هاوبه‌شی له‌فزی و مه‌نقول. نه‌گه‌ر ووشه‌ له ئه‌سلا بوو مه‌عناکه‌لی جیاواز دانرابی یانی هه‌ر وه‌کوو دانراوه بوو مه‌عنايێک بوو مه‌عنايێکی تریش دانرابی و عه‌لاقه و په‌یوه‌ندیێک له‌به‌ینی دوو مه‌عنای ئه‌وا نه‌بێ، هاوبه‌ش (مشترک) ی له‌فزی پێ ئه‌لێن وه‌کوو «شیر» که هه‌م به‌مه‌عنای شمشێره و هه‌م به‌مه‌عنای ئه‌وشله‌یه که له‌گوانه‌وه دێته‌ ده‌ری.

به‌لام نه‌گه‌ر له ئه‌سلا بوو مه‌عنايێک دانرابی و پاشان ئه‌ویان له‌وه‌مه‌عناوه گوێزراپیته‌وه بوو مه‌عنايێکی تر به‌جوړێک که مه‌عنای ئه‌وه‌لی به‌نزیکه له‌بیر چووبیته‌وه و کاتی به‌بێ قهرینه‌ بکریته‌ کار هه‌ر مه‌عنای دووه‌م بیه‌خشی، راگوێزراو یان مه‌نقولی پێ ئه‌لێن. وه‌کوو سه‌لات «صلوة» که دانهری ئه‌سلی ئه‌وی بوو تیگه‌رای دووعا و ته‌سبیح و ره‌حمه‌ت داناوه و عوله‌مای شه‌رع ئه‌ویان به‌مه‌عنای کوومه‌لێکی تاییه‌ت له‌ئهرکان و ئه‌عمال به‌کار هێناوه. که‌وايه ناوی موته‌که‌سسیرولمه‌عنی چ

هاوبهشی له فزی بی و چ راگوئیزاو (منقول) له فزیکه که دوو یان چەند مەعنا بوونەکی تهعه للوقی به حەزەئی قامووسی زمان مەیه و تهخەییول له ودا دەوریککی نیه و هەر وهکوو له سەر هوه و وتمان عەلاقه و پەیه ندییک له بهینی دوو یان چەند مەعنا ی جیاوازی ئه ودا نیه و جیاوازی له گەل مەجاز و کنایه و ئیهام له مەدایه .

جوړگه‌لی کینایه :

کینایه له جیهاتی جیاوازه وه به جوړگه‌لیک دابه‌ش نه‌کری. لیږه یا جوړگه‌لی گرینگ تری ئه و ته‌خه‌ینه بهر باس .

جوړگه‌لی کینایه له رووی پله‌ی ئاشکرایي و داپو‌شراویه وه :

کینایه له رووی که‌می و زۆری واسیته‌گه‌ل و هەر وه‌ها له رووی پله‌ی ئاشکرا یان داپو‌شراو بوونی مولازیمه‌تی بهینی مەعنا ی دوور و نزیککی ئه و به چوار جوړ دابه‌ش نه‌کری :

۱- ته‌عریز (تعریض): کینایه‌ییکه که زیاتر به قهرینه‌ی حال به کار نه‌برئ و هەر نه‌مه‌یه که پئی نه‌لین ته‌وس و توانج. بو وینه نه‌گه‌ر ببینن که‌سی که کاریککی به شیوه‌ییکی ئاسان بو جی به جی ناکری که‌چی نه‌یه‌وئ ئه و کاره به شیوه‌ییکی دژوار جی به جی بکا، نه‌لین: «ریوی خوئی ناچووه کونه‌وه، هه‌ژگیکیشی نه‌به‌ست به کلکیه‌وه». یان کاتی نه‌بینن مروویکی به روا‌ه‌ت لات و بی ده‌سه‌لات کاریککی گه‌وره‌ی له ده‌ست دی، نه‌لین: «بوژ به له‌پی!» یانی چاو له لاتیه‌کی مه‌که، بارگیر مه‌تا لاوازتر بی به کارتره. یان کاتی کو‌شش نه‌که‌ن بو ئه‌وه‌ی عه‌یب و ئیرادی که‌سی چاره‌سه‌ر بکه‌ن به‌لام ئه و که‌سه خرابتر نه‌بی، نه‌لین: «نووشته‌مان بو کرد، میزنه‌کا به خو‌یا، نه‌مجار گوش نه‌کا به خو‌یا».

راسته ئەمانە مەسەلن بەلام بنەمای ئەم مەسەلانی لەسەر سەنەتی کینایە دانراوە و ئەو کینایە ی که به پێی هەل و مەرجێکی تایبەت و بە قەرینە ی حال بە کار ئەبێ، تەعریزی پێ ئەلێن.

۲ — تەلویح: کینایە یێکه که واسیتەگەل له بهینی مەعنا ی نزیك و دووری ئەوا زۆر بێ و بەم هۆیەوه زهینی موخاتەب به ئاسانی نەتوانی له مەعنا ی نزیکهوه بو مەعنا ی دوور بگوێزرێتەوه و مەبەستی وێژەر تەنیا به وورد بوونهوه بێتە تیگەیشتن. بو وێنه عەرەب به مرووی بەخشەندە ئەلێ «کثیر الرّماد»، واتە «خۆلە میش زۆر» یان ئەلێ «فلانی بەرخەکه ی کزە» یانی بەخشەندەیه. بیسەر که ئەم قسانە ئەبیسی ئەبێ بیر بکاتەوه که کهسیکی که خۆلە میشی زۆرە نیشانه ی ئەوهیه که ئاور له مالتیا زۆر ئەکرێتەوه و ئەمەش نیشانه ی ئەوهیه که چێشت له مالتیا زۆر ساز ئەکری و که وایه کابرا میوانی زۆر دی و بەخشەندەیه. یان کهسیکی که بەرخەکه ی کز بێ، نیشانه ی ئەوهیه که شیر له مەرەکه ی زۆر ئەسینی و خوراک له مالتیا زۆر ئەخوری و که وایه بەخشەندەیه.

نیزامی گەنجەوی له وهسفی جوانیکا ئەلێ:

حوژی سەری لەسروشتی ئەو داوه سەرگزیتی له بهههشتهوه بو هیناوه^۱
 سەرگزیت باجیکی سەرانه بووه که له وولاتگەلی ئیسلامیا له غەیره موسولمانیان
 سەندووه. بهههشت جێییکه که موسولمان به پاداشی کارگەلی چاکه ی خوی تی
 ئەچی. دیاره که ئەهلییهتی موسولمان بو مانەوه له بهههشتا زۆر زیاتره له کافرێکی
 که سەرگزیت ئەدا. شاعیر ئیددیعا ئەکا که جوانیکی که ئەم دێره شیعره له وهسفیا
 ووتراوه ئەونه له حوژیانی بهههشتی جوانتره و ئەونه ئەهلییهتی بو مانەوه له
 بهههشتا له حوژی زیاتره که حوژی ئەبێ وه ک کافرێکی که له وولاتی ئیسلامیا ئەژی

^۱ حور سر در سرشتش آورده سەرگزیت از بهشتش آورده

و سەرگزیت به موسولمانان نه‌دا، به خاتری مانه‌وه‌ی خوئی له به‌هه‌شتا سەرگزیت به‌و
بدا.

۳- ښه‌مه‌: کینایه‌یی‌که که واسیته له به‌ینی مه‌عنای نزیك و دووری نه‌وا زۆر نیه
به‌لام مه‌عنای نزیك و دووری نه‌وا واپیستی و مولایمه‌تیکی ئاشکرایان به‌یه‌که‌وه نیه و
بیسه‌ر نه‌بی وورد بیته‌وه تا له مولایمه‌تی مه‌عنای نه‌ویگا و له رووی مه‌عنای
نزیکه‌وه بتوانی مه‌عنای دووری نه‌وتی بگا. بو وینه «چه‌ناکه‌دریژ» به مه‌عنای زۆر
ویژ و زۆربلی. یان وه‌کوو:

ئاسووده کران هه‌ژار له چه‌نگم ده‌رچوون دلی ته‌نگ له چاوی ته‌نگم (هه‌ژار)
چاو ته‌نگی کینایه‌یه له به‌غیلی.

سه‌ودازه‌ده‌که‌ی زولفت نه‌زهاری له‌کن په‌شمه

دوور له‌و گوله‌ بی خاره گولزاری له‌کن په‌شمه (نالی)

په‌شم کینایه‌یه له بی نرخ و بی بایه‌خ.

ده‌ستم که به سه‌د وه‌عه‌ده له سه‌د جیگه‌ شکاوه

جه‌بری نیه نه‌م که‌سره هه‌تا نه‌یخیه نه‌ستو (نالی)

ده‌ست شکان کینایه‌یه له دووچاری زیان بوون.

۴- ئیها: کینایه‌یی‌که که واسیته‌ی مه‌عنای نزیك و دووری نه‌و که‌م و هاوپیستی و

مولایمه‌تی نه‌وان پی‌که‌وه ئاشکرا بی. که‌وايه نه‌م کینایه به ئاسانی تیستی نه‌گه‌ن و له
زمانی روژانه‌شا به کار هیئانی زۆره. وه‌کوو: «دامین له که‌مه‌ردان» یان «خو هه‌ل
کردن» به مه‌عنای ئاماده‌ی کاریک بوون، چالاکی نواندن. «دیان تیژ کردن» به
مه‌عنای ته‌ماح تی به‌ستن. «بارگه‌ تیک نان» به مه‌عنای کوچ کردن.

هیند مونت‌ه‌زیری تو بوو هه‌تا چاوی سپی بوو

نه‌رگس که له سه‌ریه‌ک قه‌ده‌م و دیده چه‌قی بوو (نالی)

چاوسپی بوون کینایه یه له کوێر بوون.

نه خلی باڵات نه و به ره تازه شکوفه ی کردوه

تو که بو ی شیرت له دهم دی، ئه م مه مه ت که ی کردوه (نالی)

بو ی شیر له دهم هاتن کینایه یه له زۆر منال بوون.

ده روونم پر که باب و ده رده بی تو

دل م گهرمه و هه ناسه م سه رده بی تو (نالی)

دل گهرم بوون کینایه یه له تاره حه ت بوون و ئاماده ی گریان بوون و هه ناسه

ساردیش کینایه یه له به دبه ختی.

پیرستی سەرچاوه گرینگه کان:

پرهیزی، عبدالخالق: بیان

تجلیل، جلیل: معانی و بیان

خطیب رهبر، خلیل: تاریخ بیهقی (گزینه نثر فارسی ٦)

خمسه ی نظامی

دیوان حافظ

دیوان فرخی

دیوان مسعود سعد

دیوان منوچهری

دیوانی نالی

دیوانی وه فایبی

شاهنامه ی فردوسی

شمیسا، سیروس: بیان

کزازی، میرجلال الدین: بیان

کلیله و دمنه، تصحیح مجتبی مینوی

لغت نامه ی دهخدا

مثنوی مولوی

همایی، جلال الدین: معانی و بیان

همایی، جلال الدین: فنون بلاغت و صناعات ادبی

هه ژار: مه م و زیننی خانی

هیمن: ناله ی جودایی

